

מדשן ביתך

גליון
מס' 591

פנינים ורעיונות נפלאים לפרשת השבוע
מאוצרו של הרב יוסף זריצקי שליט"א

וזאת הברכה
תשפ"ז

יש שואלים, למה אמרו חז"ל "שוב היום שמא תמות למחר", הל"ל "שוב היום שמא תמות בעוד שעה". מתרץ רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל, שאם אומרים לאדם עוד מעט תמות הוא לא ירגיש ויחשוש לזה, שהרי עכשיו הוא חי וקיים בריא ותקין, אבל אם אומרים לו אולי תמות מחר, בזה הוא כבר יחשוש ויוכל להרגיש וכך יזיז לו לעשות תשובה.

המשגיח דישיבת פוניבז' רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל מסביר, שכל זה כדי שנוכל לדעת שתשובה אין זה דבר קטן, אי אפשר לעשות תוך שעה במהירות, רק שזה עבודה שלימה של יום שלם, ולכן אומרים לו "שוב היום" כדי שיהיה מוכן לכל הפחות למחר!

"וזאת הברכה אשר בך משה" (ל"ג - א)

בספר "דברי שיר" על התורה שואל, מדוע לא כתוב "וזאת הברכה של משה"? ומתרץ על פי דברי רבי עקיבא איגר שפירש את הפסוק בפרשת בלק "ויאמר בלק אל בלעם מה עשית לי לקב אויבי לקחתך והנה ברכת בך". הסביר זאת רבי עקיבא איגר, במשך השנה יש קל"ב ימים שאין אומרים בהם תחנון, והם נקראים ימי רחמים, מצד שני יש רכ"ב ימים שאומרים בהם תחנון, והם נקראים ימי רחמים, מצד שני יש רכ"ב ימים לעורר דינים על עם ישראל, שאפילו ימי הרחמים ייפכו לימי דין, ובסופו של דבר, בלעם בעל כרחו הפך גם את ימי הדין לרחמים וזה מה שאמר בלק לבלעם, "לקב אויבי לקחתך", לקחתי אותך בשביל שתקח את אותם קל"ב ימים להופכם לימי דין, "והנה ברכת בך", ואתה גם את הרכ"ב ימים מהימי דין הפכת אותם לרחמים.

לפי זה מבאר ה"דברי שיר", משה רבנו, הרועה הנאמן, המתקן לפני מותו את הדינים שהיו על ישראל, דהיינו את אותם רכ"ב ימים שהם ימי דין הפך לרחמים, וזאת כוונת התורה "וזאת הברכה אשר בך", כלומר, את אותם רכ"ב ימים בירך והמתקן את הדינים.

"וזאת הברכה אשר בך משה וכו' את בני ישראל לפני מותו" (ל"ג - א)

שואל ה"אור החיים", מדוע מתחילה הפרשה ב' החיבור? ועוד מקשה, מה ההדגשה "לפני מותו"? מתרץ ה"אור החיים", בסוף הפרשה הקודמת אומר הקב"ה למשה בעצם היום הזה לאמר: "עלה אל הר העברים הזה הר נבו אשר בארץ מואב אשר על פני ירחו וראה את ארץ כנען אשר אני נותן לבני ישראל וכו' ומות בהר אשר אתה עולה שמה והאסף אל עמך כאשר מת אהרן אחיך בהר ההר", והקב"ה אומר לו מדוע לא יוכל להיכנס לארץ ישראל: "על אשר מעלתם בי בתוך בני ישראל במי מריבת קדש מדבר צין על אשר לא קדשתם אותי בתוך בני ישראל" [ל"ב - מ"ה - נ"א] משה רבנו לא נכנס לארץ ישראל כי בני ישראל הכעיסו אותו, על כך קיבל עונש נורא ואיום, שלא להיכנס לארץ, וזאת לאחר שהנהיג את העם במשך ארבעים שנה. על פי מעשיהם של ישראל היה מקום שמושה רבנו יכעס עליהם, ולכן באה התורה ואומרת "וזאת הברכה", אע"פ שהיה מקום לכעוס עליהם, לא

רבי פנחס מקאריין זצ"ל בספרו "אמרי פנחס" כותב, יש ג"ן פרשיות בתורה והן כנגד גן עדן. והקשה, הרי יש נ"ד פרשיות?

ותירץ, כיון שפרשת 'וזאת הברכה' אין קורין אותה בשבת אין היא במנין. ועוד, ד'וזאת הברכה' אינה פרשה, אלא לכשיקיימו כל התורה אז יזכו ל'וזאת הברכה'.

"וזאת הברכה" (ל"ג - א)

כתוב ברח"ל (תנחומא שופטים ט') - "אין זאת אלא התורה": מבאר ה"חפץ חיים" (הובא בספר "מאיר עיני ישראל" בשם רבי אלתר טוביה ווין) כשאחד רוצה לדעת בסביבות עלות השחר אם השמש כבר יצאה על הארץ, האם היא כבר החלה להאיר את הבריאה, אם יש בסביבתו יהודי בן תורה, הרי הוא שואל ההאיר כבר? היצא? ואינו מפרש בשאלתו האם כבר יצאה השמש, כי זאת יודעים כולם. כששואלים על דבר שמאיר את העולם, הכוונה היא רק לשמש. כך אותו דבר, כאשר התורה אומרת "וזאת הברכה", אין צורך לומר וזאת ברכת התורה, שכן הדבר פשוט וברור לכל כי הכוונה היא לתורה.

"וזאת הברכה וכו' לפני מותו" (ל"ג - א)

"לפני מותו" - סמוך למיתתו, שאם לא עכשיו אימתי. [רש"י]

מדוע המתין משה רבנו לברך את עם ישראל רק ביום מותו? מתרץ רבי יצחק מוורקא, משה רבנו רצה לברך את ישראל לפני מותו, כי באותו הזמן משה רבנו הגיע לשיא דרגתו, לכן חיכה עד שהגיע הרגע סמוך למיתתו, ואז בירכם.

בספר "דברי מאיר" (מובא ב"ליקוטי בתר ליקוטי") מפרש, הברכה שמושה רבנו ברך אותם, שתמיד ירגישו כאילו הם יום אחד לפני מיתתו, כי אם ירגישו כך, יימנעו מלעשות עבירות, וכדברי ר' אליעזר [שבת קנ"ג] שוב יום אחד לפני מיתתך, וכי יודע אדם אימתי ימות? אלא כ"ש ישוב היום שמא ימות למחר ונמצא כל ימיו בתשובה. וגם שלמה המלך אמר בחכמתו [קהלת ט' - ה'] "בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר".

הרבי מקוסוב מבאר, משה רבנו רצה לרמוז להם, שהברכה היא אם לא עכשיו אימתי, כלומר, האדם צריך לייקר כל רגע בחיים, ולא יחשוב שיש לו עוד זמן, אלא ינצל כל רגע כאילו זה הרגע היחיד שנותר לו עלי אדמות.

"לפני מותו" (ל"ג - א)

הגמרא בשבת [קכ"ג ע"א] אומרת, תנן התם, רבי אליעזר אומר: שוב יום אחד לפני מיתתך. שאלו תלמידיו את רבי אליעזר: וכי אדם יודע איזהו יום ימות? - אמר להן: וכל שכן ישוב היום שמא ימות למחר, ונמצא כל ימיו בתשובה. ואף שלמה המלך אמר בחכמתו "בכל עת יהיו בגדיך לבנים ושמן על ראשך אל יחסר". לכן כל אחד צריך לדעת שיש לו תפקיד כל הזמן כמו שכתוב בפרקי אבות [פרק ד' משנה כ"א] "העולם הזה דומה לפרוזדור בפני העולם הבא התקן עצמך בפרוזדור כדי שתכנס לטרקלין".

רק שמושה לא כעס, אלא אף הוסיף להם ברכה, ומתי זה קרה? אם זה היה קורה זמן רב לפני מותו, היה לו זמן לשכך את כעסו ולברך אותם, אך התורה מדגישה שזה היה "לפני מותו" שהקב"ה אמר לו שלא יכנס לארץ ישראל, ומות בהר, ובכל זאת על אף שהיה לפני מותו, בירך אותם.

"וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלוקים את בני ישראל ויאמר ה' מסיני

בא" (ל"ג - א' - ב')

מדוע מדגישה כאן התורה "משה איש האלוקים"? מבאר המהר"י אסאד, על פי מה שאמרו חז"ל, לא יאמר אדם "לה' קרבן", אלא קרבן לה', שאם יאמר ה' תחילה, חוששים שמא ימות כשיאמר לה' ולא יספיק לומר "קרבן", ונמצא מוציא שם שמים לבטלה וא"כ קשה, למה אמר משה "ה' מסיני בא", היה צורך לומר "מסיני בא ה'?" אלא, על משה רבנו לא שייך הטעם הנ"ל, כיון שהשכינה דיברה מתוך גרונו, ואע"פ שמושה ידע שבאותו יום ימות, לא פחד להזכיר שם שמים תחילה.

ה"אמרי אמת" זצ"ל מתרץ, כתוב בפרשת בהעלותך [במדבר י"ב - ג'] "והאיש משה עניו מאד", ולכן הוא לא הסכים לכתוב על עצמו איש האלוקים (כמו שמצינו בפרשת ויקרא שלא רצה לכתוב את האות אל"ף לויקרא כי לא רצה שיהיה כתוב עליו שהגיע לדרגה שהקב"ה קורא לו), ורק עכשיו שאנו עומדים בסיום התורה שזה לפני פטירתו, מצד אחד הוא היה עניו מאוד, אבל מצד שני אנו חייבים לדעת לדורות מי באמת הוא היה, כדי שלא יגידו עוד כמה דורות שמושה רבינו היה איש פשוט, לכן רק לקראת הסוף כתוב את התואר איש האלוקים. ולכן מדגישה התורה "משה איש האלוקים".

"וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלוקים את בני ישראל" (ל"ג - א')

סמיכות המילים 'את בני ישראל' ל'איש האלוקים' מבאר ה"אור החיים" הקדוש, שהיא מרמזת שלמדריגת 'איש האלוקים' הגיע משה רבינו יחד עם בני ישראל - הוא זכה להיקרא 'איש האלוקים' רק בגלל הנהגתו הטובה וטרחתו הרבה עבורם למרות הסבל הגדול שסבל מהם.

כעין דברים אלו כותב ה"משך חכמה" [פרשת נח], נח נקרא בתחילה 'איש צדיק תמים' [בראשית ו' - ט'], ולבסוף נאמר עליו [שם ט' - כ'], 'ויחל נח איש האדמה', כי הוא ירד מכל מדריגותיו, ואילו אצל משה רבינו הדברים כתובים להיפך, כשברח ממצרים והגיע למדין, אמרו עליו בנות יתרו 'איש מצרי הצילנו מיד הרועים' [שמות ב' - י"ט], ולבסוף לפני הסתלקותו, הוא נקרא 'איש האלוקים'. וההבדל נובע מכך שנח לא ביקש עבור בני דורו, ודאג רק לעצמו בעבודת ה'. לעומתו, משה רבינו אפילו בימי נעוריו במצרים יצא 'לראות בסבלותם', וכל חייו התמסר למען בני ישראל.

סיפר רבי אברהם יהודה הכהן שוורץ זצ"ל, בעל ה"קול אריה" לפני פטירתו: בהיות ה"חתם סופר" זצ"ל על ערש דווי אמר לאלו שנאספו סביב מיטתו: כתוב בתורה 'וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלוקים את בני ישראל לפני מותו'. משה רבינו הבין שכל גדולתו ורום מעלותיו באו רק בזכות שנבחר להנהיג את בני ישראל, כדברי רש"י [ויקרא א' - א'] "בשבילכם הוא נדבר עימני". מסיבה זו הרגיש משה שראוי ונכון שיודה לכל אחד מבני ישראל. ובתחילת פרשת וילך מסופר, שלפני פטירתו הלך משה רבינו מאוהל לאוהל להודות לכל אחד מישראל. אמר ה"חתם סופר" לסובבים

אותו: יודע אני עד כמה מך ערכי, ושכל מה שיש לי בתורה ובמידות בא רק על ידכם, לפי שבחרתם בי להיות רועה קדשים של עדת פרשבורג. מן הראוי היה שאביע תודתי לכל אחד מכם בפרטות, אלא שאני עומד לפני מותי ואיני יכול לעשות זאת, ולכן אברך אתכם בכללות. (בית נפתלי דרוש ב' - ילקוט מאיש לרעהו)

"ויאמר ה' מסיני בא" (ל"ג - ב')

כידוע ה' היא מידת הרחמים, בספר "מרגניתא דרבי מאיר", [מובא ב"ליקוטי בתר ליקוטי"], מפרש על פי המוסר, התורה באה לרמוז על עצה טובה למשוך שפע של רחמים מה' ע"י סיני היינו ע"י שהאדם מנמיך עצמו ומסגל לעצמו את מידת הענווה.

"ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבת קדש מימינו אש דת למו" (ל"ג - ב')

מובא בספרי, כשנגלה הקב"ה ליתן תורה לישראל, החזירה על כל אומה ולשון, ושאלו מה כתוב בה. לעשו השיב שכתוב בה לא תרצה, לבני עמון ומואב השיב לא תנאף, לבני ישמעאל ענה לא תגנוב, ולא רצו לקבלה עד שבא לישראל וקיבלוה, ופתח להם מ"אנכי ה' אלקיך". כידוע, עשרת הדברות כתובות על שני לוחות, חמש דיברות על לוח ימני וחמש דיברות על לוח שמאלי. "אנכי" על לוח ימני, "לא תרצה" "לא תנאף" "לא תגנוב" על הלוח השמאלי.

מובא בשם הגר"א מוילנא, לאומות העולם הראה הקב"ה תחילה את הלוח השמאלי, כמו שהם קוראים משמאל לימין, ולישראל את הלוח הימני תחילה, וזה "מימינו אש דת למו".

ה' מסיני בא" (ל"ג - ב')

כתוב ב"ילקוט מעם לועז", הר סיני הוא ההר הנמוך ביותר מכל ההרים, ולכן עליו ניתנה התורה. משה רבינו היה העניו מכל האדם, ולכן על ידו ניתנה התורה לעם ישראל, ועם ישראל הוא המעט, ולכן בנו חשק ה', שהרי כתוב "שבשפלנו זכר לנו", למרות שאנו המעט ה' זוכר אותנו, ודווקא מסיני הגיע ה' לתת לנו את התורה.

"ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן" (ל"ג - ב')

"וזרח משעיר למו" - שפתח לבני עשו שיקבלו את התורה ולא רצו, "הופיע מהר פארן" - שהלך שם ופתח לבני ישמעאל שיקבלו ולא רצו. [רש"י] שואל בספר "ליקוטי בתר ליקוטי", בתורה נרמז שהקב"ה חיזר עם התורה אצל שתי אומות, עשו וישמעאל, ומנין שהחזירה על כל אומה ולשון? ומתוך בשם ה"תורת חיים", חז"ל למדו מהסוף של הפסוק, "ואתה מרבבת קודש", ומה שהתורה כתבה רק שני עמים יותר משאר האומות, כי עשו וישמעאל הם שתי האומות החשובות מכל האומות.

בפיוט לשמחת תורה אומרים 'שישו ושמחו בשמחת תורה', ולכאורה היה צריך לומר 'שישו ושמחו בתורה'? אלא מובא בשם האדמו"ר רבי שמואל מסלונים זצ"ל שפירש: כך: 'שישו ושמחו' בשמחה שיש לה לתורה, שלא נפלה בידי אדום וישמעאל.

הגמ' בעבודה זרה [ב:] אומרת, כתוב ה' מסיני בא וזרח משעיר למו, וכתוב בחבקוק [ג' - ג'] "אלוק מתימן יבוא", מה הוא עשה בשעיר ומה הוא עשה בפארן? אמר רבי יוחנן: מלמד שהחזירה הקב"ה על כל אומה ולשון ולא קיבלוה, עד שבא אצל ישראל וקיבלוה. ובספרי [דברים ש"ג] הדברים מובאים בהרחבה, "כשנגלה המקום ליתן תורה לישראל, לא על ישראל בלבד הוא נגלה, אלא על כל האומות. בתחילה הלך לבני עשו ואמר להם, מקבלים אתם את התורה? אמרו לו: מה כתוב בה? אמר להם לא תרצח. אמרו לפניו: רבונו של עולם, כל עצמו של אותו אביהם רוצח הוא. הלך לו אצל בני עמון ומואב ואמר להם, מקבלים אתם את התורה? אמרו לו מה כתוב בה? אמר להם לא תנאף. אמרו לפניו: "עצמה של ערוה להם היא", שנאמר ותהרן שתי בנות לוט מאביהן. הלך ומוצא בני ישמעאל, אמר להם, מקבלים אתם את התורה? אמרו לו, מה כתוב בה? אמר להם לא תגנוב. אמרו לפניו, רבונו של עולם, "כל עצמו של אביהם לסטים היה". לא היתה אומה באומות שלא הלך ודבר, ודפק על פתחה שמא ירצו ויקבלו את התורה" וכו'.

שואל ה"חתם סופר", אם לאומות העולם היתה בחירה, שאם היו רוצים לקבל את התורה היה הקב"ה נותן להם, א"כ כל אומה שהיתה מקבלת את התורה היתה נחשבת ל"עם הנבחר", וא"כ לשם מה נועד שעבוד ישראל במצרים, ומה מעלתה ויתרונה של ברית אבות? ואם נאמר שגילוי היה לפניו שימאנו לקבל, אם כן, לשם מה חיזר אצל כל העמים, הרי זה נראה כמעשה סרק ח"ו?

ועוד יש להקשות, בני עשו שאלו בתמימות מה כתוב בתורה, כי רצו לדעת מה כתוב בה, מדוע א"כ ענה להם הקב"ה רק "לא תרצח", וכי זהו כל מה שכתוב בתורה? האין זו הכשלה מכוונת? וכן לגבי שאר האומות, מדוע גילה להם הקב"ה דווקא את המצוות שבהן אינן מסוגלים לעמוד, האם הקב"ה לא יכול היה לומר להם דברים כלליים יותר שבוודאי היו נושאים חן בעיניהם, כגון "כבד את אביך ואת אמך" או מצוות שבת, האם יש מישהו בעולם שלא רוצה לכבד הורים, וכי ישנה אומה שאינה מעוניינת ביום שבת ומנוחה? ומדוע לא הטעים הקב"ה לאומות העולם מעט ממתקנות התורה כדי שבאמת יחפצו בה, הלא אם הקב"ה היה מציע להם את התורה בדרך יפה, האומות הללו היו שמחות לקבל את התורה.

מתרץ ה"חתם סופר", משל לאב שהיו לו בנים רבים, ואחד מהם היה חביב עליו ביותר. לאותו אדם היה מכרה זהב, וכשהזדקן, רצה להוריש את המכרה לבנו האהוב. אבל כיון שלא רצה לשנות בין הבנים ולהטיל קנאה ביניהם, מסר לבן האהוב בצנעה כלי מלאכה, ולימד אותו כריית זהב והיתוכו. אח"כ קרא לבניו, והודיע להם שהוא עומד להוריש את המכרה לכל מי שבדעתו להפיק ממנו זהב, אבל כל הבנים לא ידעו את המלאכה ולא היו להם את הכלים המתאימים, לכן גילו חוסר ענין ודחו את המתנה שביקש אביהם להוריש להם. רק בנו חביבו שלמד את מלאכת הכרייה והיה בידו כלי מלאכה, גילה ענין בירושת אביו, כי ידע שתהיה לו תועלת רבה מן המכרה ויוכל להפיק ממנו הון רב. והנמשל, בתורה הקדושה טמונים כל טוב ואוצרותיה, אך את התחבולה כיצד להוציא מטמונים אלה מסר הקב"ה לישראל בחשאי, שנטע בטבעם בינה יתירה ושכל להבין מעלת התורה ולהשכיל בעמקי סודותיה. לעומת זאת, לאומות העולם לא הראה כי אם

את החיצוניות של התורה, ולכן לא רצו לקחתה. וזהו שאמר דוד המלך בתהילים [קמ"ז - י"ט - כ'] "חוקיו ומשפטיו לישראל", לישראל הקב"ה הודיע הן את החוקים שאינם מובנים, והן את "המשפטים" המובנים, אבל "לא עשה כן לכל גוי ומשפטים בל ידעום", לגויים לא הודיע אלא רק את ה"חוקים", כי לא מסר להם "לב מבין" להבין את התורה, לכן כל דבר בתורה נראה להם "חוק" למרות שמדובר ב"משפטים" המובנים רק למי שיש לו "לב מבין".

המהרש"ק מסביר, הקב"ה חיזר על כל האומות והציע להם לקבל את התורה, כדי שעל ידי כך יגדל ויתרבה שבח ישראל ומעלתם, שהם הסכימו לקבל דבר שכל העמים דחוהו, ומכך נלמד על גדול אהבתם של ישראל לקב"ה שהיה להם מורשה מאבותיהם אברהם יצחק ויעקב. לפי זה יש לפרש את התפילה של ג' רגלים "אתה בחרתנו מכל העמים", אף שהקב"ה החזיר את התורה אצל כל העמים לפני שנתנה לישראל, באמת "אהבת אותנו ורצית בנו" ולא בהם, והטעם שהחזיר התורה גם להם היה כי בזה "ורוממתנו", כי על ידי זה גדלה מעלתם של ישראל שקיבלו את התורה, ואומות העולם לא רצו לקבלה. ומה שהדגישו "מכל הלשונות", נרמז בזה שהשיבו האומות בלשונם מדוע הם מסרבים לקבל את התורה, אלה מפני שכתוב בתורה "לא תרצח", ואלה מפני שכתוב "לא תנאף", ועל ידי זה באמת נתרוממה ונתגדלה קרן ישראל שהסכימו לכל הכתוב בתורה ואמרו "נעשה ונשמע".

רבי דן סגל תירץ, הקב"ה פשוט לא רצה לתת לאומות העולם את התורה ולכן אמר להם רק את מה שלא מתאים להם. משל למה הדבר דומה, לרוקח שהמציא תרופת פלא, הפיץ אותה הרוקח בכל העולם והתעשר. כשהגיע זמנו למות, רצה האיש להוריש את סוד התרופה לבנו, אך חשש פן יבולע לבנו אם תהיה התרופה היקרה בידו. מה עשה? מרח הזקן סם שריחו רע ביותר על המכסה של הצנצנת, ואחר כך קרא לאוהביו, לשכניו ולעבדיו והציע בפניהם את התרופה היקרתית, אבל הם ברוב אווילותם, מיד כשהריחו את ריחה הרע, דחו את ההצעה והתחמקו בנימוקים שונים מקבלת המתנה החשובה שהציע להם הרוקח. והנמשל, אומר הזוהר הקדוש, כך בדיוק רצה הקב"ה לעשות לאומות העולם, לא עלתה על דעתו כלל להעניק מתנה כה יקרה לאומות שפלות ובזויות, ומתחילה רצה הקב"ה להנחיל רק לנו את התורה, כי אנו בניו, וכלל לא עלתה על דעתו להעניקה לגויים, אבל כדי שהם לא יחשקו בתורה וישדדו אותה מאיתנו, הציע להם הקב"ה "קחו אתם את התורה", אבל באותה עת מרח וציפה את התורה בריח שאינו מתאים להם. כשהציע לאדום את התורה, אמר להם שכתוב בה "לא תרצח", תורה כזאת הם לא רצו, והמטרה הושגה, הם לא יפריעו לעם ישראל להחזיק בתורה. משם פנה לעמונים ולמואבים והציע ב"ניחוחות" של "לא תנאף" שלא ערבו לחיכם, ואף הם דחו את ההצעה באדיבות את התורה. וגם לישמעאל הוצעה התורה שעניינה "לא תגנוב", כדי שגם הם ידחוה בשתי ידיים, וכך גם שאר האומות. וכך, אחרי שהתורה נדחתה על ידם, אפשר היה לתת אותה לעם ישראל ללא חשש שהגויים ינסו לגזול אותה מהם. אם כן, יוצא שהקב"ה כאמור, כלל לא חפץ לתת את התורה לאומות, ומה שהציג בפניהם את התורה באור שיגרום להם לדחותה, הוא רק כדי שיאפשרו לעם ישראל לקבלה ולנחול אותה.

"ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן וגו'" (ל"ג - ב')
ידועים דברי המדרש הנלמדים מפסוקים אלו (הובא לעיל), שהלך הקב"ה לכל אומות העולם, והציע להם לקבל את התורה, ושאלו לקב"ה מה כתוב בה וכו'. שואל רבי יעקב גלינסקי זצ"ל, לכאורה יש להבין מה הטענה הגדולה על אומות העולם? ודאי כך הוא דרך העולם, לברר המקח קודם שלוקחים, כדי לדעת אם טוב הוא או לא?

והשיב: הנה כשעשו חזר עיף, כתיב "ויאמר עשו אל יעקב, הלעיטני נא מן האדום האדום הזה", ומדוע לא שאל אז מה יש בפנים? אולי יש שם גחלת? אלא, כשמדובר בתאוות - לא שואלים שאלות, אלא לוקחים מכל הבא, אך כשמציעים את התורה הקדושה, אז עורכים שבע בדיקות ושבע חקירות. המבחן היה, כמה רצון יש להם בה, והיכן שיש רצון לא עושים בדיקות!

"מסיני בא וזרח משעיר למו וכו'" (ל"ג - ב' - ד')

הגמ' בשבת [פ"ה]. אומרת, כאשר הקב"ה נתן לעם ישראל את התורה בהר סיני, הוא כפה עליהם הר כגיגית, ואילצם לקבלה, ובימי מרדכי ואסתר קיבלוה מאהבה. שואל ה"משך חכמה", מדוע? ומתרץ, כשבני ישראל היו במדבר, היו הם משופעים בניסים, אמרו בני ישראל, הנהגה זו נוחה לנו ומקילה על אמונתנו ובטחוננו בקב"ה ועל קיום התורה והמצוות. אך מה יקרה כאשר ההנהגה תהיה נסתרת, וכל ההנהגה תהיה בדרך הטבע? ודאי שקשה לקיים תורה ומצוות כאשר הקב"ה לא "נמצא" וצריך לחפש אותו. לכן כפה עליהם הר כגיגית. לפי"ז מובן מה שהגמ' ביומא [כ"ט]. אומרת, אסתר סוף כל הניסים, כלומר, מכאן והלאה מתחילה תקופה של הסתר פנים (אסתר = הסתר), והנהגת הקב"ה היא בתוך הטבע. ולכן כשהגיע תקופת פורים, והקב"ה הראה את הנהגתו גם בתוך הטבע, שמחו בני ישראל וקיבלו את התורה מרצון, כי ראו את הנהגת הקב"ה גם בתוך הטבע.

"מימינו אש דת למו" (ל"ג - ב')

נרמזו בזה תורה שבכתב ותורה שבעל פה. מ' של מימינו עם תיבת אש בגימטריה "מקרא", דת למו אותיות תלמוד. כותב הנצי"ב, לפי זה יש לומר, כי דרך התלמוד דומה לכח האש, כמו שניצוץ מאבוקה אחת, מצית אבוקה גדולה אחרת, ואבוקה זו מציתה עוד אבוקה, כך הוא דרך התלמוד, בהתחלה מתבררת הלכה אחת בכח עיונה של תורה, והלכה זו נעשית "דת" אח"כ חוקרים דין שני ע"י חקירת התלמוד. ומשנתברר דין זה, מוסיפים לברר הלכה אחרת, וא"כ, בתחילה התלמוד הוא "אש", ואח"כ הופך כמו "דת". מומשיכה התורה ואומרת "למו", להורות וללמד כי הקב"ה הוא המסייע לעמל האדם להוציא דבר אמת לאורה.

"מימינו אש דת למו" (ל"ג - ב')

התוספות [שבת פ"ה:] שואלים, מדוע הקב"ה היה צריך לכפות על עם ישראל הר כגיגית, הלא הם הקדימו ואמרו נעשה ונשמע? עונים התוספות, שהקב"ה כפה הר כגיגית שמא כשהם יראו את האש הגדולה יבהלו העם ויברחו. הסבר שני כתוב במדרש תנחומא בפרשת נח, כי מה שאמרו "נעשה ונשמע" הכוונה היתה רק לתורה שבכתב, ואת התורה שבעל פה הם לא רצו לקבל. ושני התירוצים הללו רמוזים בפסוק "מימינו אש דת למו", במילה "אש" רמזו התירוצים הראשון של התוס', ובמילה "דת למו" אלו אותיות "תלמוד" וכאן רמוזה התורה שבעל פה.

יש מתרצים שאלה זאת, כתוב במדרש פליאה, שכאשר שמע משה רבנו בהר סיני "אנכי ה' אלקיך", מיד ברח ואמר: "ברוך אתה ה' אלקינו מלך העולם שלא עשני גוי" וצריך להבין, על מה ולמה? ועונים על כך בדרך משל, כשאדם ממשפחה מיוחסת משיא את בתו לחתן ממשפחה של אנשים פשוטים ביותר מדלת הארץ, הגיוני הוא שיתנה ויאמר "דע לך, כי אצלנו נוהגים שלא לגנוב ושלא לרצוח", אבל הלוקח חתן ממשפחה מיוחסת, ודאי לא יאמר כך, ולא רק מפני שאין צורך בכך, אלא שהדבר אינו ראוי ואף משפיל. לכן, כשבא הקב"ה להציע את התורה לאומות העולם, הודיע להם קודם כל שהתנאי הראשון לקיום התורה הוא "לא תרצח" "לא תנאף" "לא תגנוב", כי ידע שהם לקויים במצווה זו, ולכן חידד והדגיש לפניהם, השידוך יכול להיות, אתם יכולים לקבל את התורה, אבל דעו שאצלנו לא מקובל לרצוח, לנאוף ולגנוב. אבל משה רבנו שמע מהקב"ה דברים גבוהים, "אנכי ה' אלקיך" ומיד הרגיש בהבדל שבין ישראל לעמים, פונים אל עם ישראל כמי שבא ממשפחה מיוחסת וחשובה, לכן מיד פתח וברך "שלא עשני גוי".

"ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתה מרבבת קדש וכו' אף חבב עמים כל קדשיו בידך" (ל"ג - ב' - ג')

"וזרח משעיר למו" - שפתח לבני עשו שיקבלו את התורה ולא רצו, "הופיע מהר פארן" - שהלך שם ופתח לבני ישמעאל שיקבלו ולא רצו. [רש"י]
שואל ה"שואל ומשיב", וכי הקב"ה לא ידע שהגויים לא ירצו לקבל את התורה, ומדוע פנה אליהם? ומתרץ, גלוי וידוע לפניו יתברך שיהיו מבין הגויים כאלה שכן ירצו לקבל את התורה, אבל מיראתם את בני אומתם שתקו, לכן נגלה אליהם, ובכח זה היה לאותם גרים כבר בגיותם הכנה לקבלת התורה. וזהו פירוש הפסוק "וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן" להציע את התורה לבני עשו וישמעאל, על אף שידוע שלא יקבלו, והסיבה: "אף חבב עמים כל קדשיו בידך", לכן חובב את העמים, למען "קדושיו", אלו גרי האמת שעתידים לצאת מהם, אבל לעומת אומות העולם שסירבו לקבל את התורה ורק ה"קדושים" שבהם נקבצו אל הקב"ה, הרי כשהציע אותה לכלל ישראל, התקבצו כל שבטי ישראל, איש לא נעדר, וכמו שכתוב "ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל".

אמנם רבי עקיבא איגר אומר שבזמן מתן תורה, מסתמא היו בישראל יחידים שלא רצו לקבל את התורה, אבל מפני הבושה או מפני היראה אמרו יחד עם כלל ישראל "נעשה ונשמע", אלו הם המומרים והמשומדים היוצאים מזרעם.

"וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן" (ל"ג - ב')

כתבו חז"ל [ספרי פסוקא שמ"ג] שבני עשו מיאנו לקבל את התורה מפני שכתוב בה 'לא תרצח', ובני ישמעאל מיאנו מפני שכתוב בה 'לא תנאף'. שואל ה"שפת אמת", במה נבחנו בני ישראל? לו היו גם הם נבחנים, אולי היו מוצאים בתורה דברים המנוגדים לטבעם ולא היו מוכנים לקבל את התורה? ותרץ, הקב"ה ניסה אותם בדבר שהוא כנגד טבעם - כשנתן להם מצות הגבלה. בני ישראל בטבעם רוצים להתקרב אל הקדושה ולהידבק בו יתברך, ובכל זאת קיבלו על עצמם מצות הגבלה, ובכך גילו שיש ביכולתם להתגבר על טבעם, ולמלא רצון ה' ולשמור מצוותיו.

"אף חובב עמים כל קדושי בידך והם תכו לרגליך ישא מדברתיך וכו' יחד שבטי ישראל" (ל"ג - ג - ו')

בספר "דברי שלמה" [להרב יוחנן קירשנבויס זצ"ל] כותב ביאור נפלא על פסוק זה. מבואר בחז"ל, שמשה רבנו כתב את כל ספר איוב. ולכאורה, לשם מה כתב משה רבנו ספר זה? יתכן שכתב זאת לזכות עבור ישראל, כי בספר איוב רואים שחסידי אומות העולם, הם טובים רק כל זמן שהקב"ה משפיע עליהם כל טוב, משא"כ כשמייסרם אז חוזרים בהם. לעומת זאת, עם ישראל, גם כשהקב"ה מייסרם בכל מיני עינוי, לא זז מאחרי ה' מקטנם ועד גדלם. לכן אומרת התורה כך: "אף חבב עמים", פירוש, יש חסידי אומות העולם ש"כל קדושי בידך", מתי הם קדושים? כל זמן שאתה נותנה להם שפע מתוך ידך הרחבה והמלאה, אבל "והם", בני ישראל, "תכו לרגליך", גם כשהם מוכים ולוקים והם מגרע לרגליך, בכל זאת "ישא מדברתיך" ואומרים "תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב". "ויהי", כל מקום שנאמר "ויהי" הוא לשון צרה, כלומר, אפילו שיש צרה לישראל, אע"פ כן "בישורון מלך", ה' מלך עליהם, לא רק "בהתאסף ראשי עם", אלא גם "יחד שבטי ישראל", מגדלם ועד קטנם.

כשהגיע רבי **זושא מאניפולי** ביום שמחת תורה למילים אלו, התייפח ופירש: "אף חבב עמים" - אף על פי שבעונותינו הרבים אתה מגלה, ריבונו של עולם, חיבה גדולה כל כך לאומות אחרות, ומסרת אותנו בידיהן. עם זה "כל קדושי בידך" - ישראל קדושים אינם נוטים אותך ואת אמונתך, "והם תכו לרגליך" - אף על פי שבגללך הם מוכים ומעונים ללא הרף - עם זה "ישא מדברתיך" - אין הם פוסקים מלחזור ולומר: "תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב"!

"והם תכו לרגליך ישא מדברתיך" (ל"ג - ג)

הגמ' בבבא בתרא [ח'] אומרת, "אלו תלמידי חכמים המכנתין רגליהן מעיר לעיר וממדינה למדינה". כותב רבי **יוסף זונדל מסלנט**, לא כתוב "תלמידי חכמים הלומדים תורה", אלא "המכנתין רגליהן", כי כל עיקר מעלת לימוד התורה היא היגיעה על התורה, והדרישה מאיתנו היא העמל והיגיעה, כי רק ע"י עמל התורה ניכרת על האדם כמה הוא אוהב וכמה הוא כמה לתורה הקדושה, וככל שהוא מתאמץ ומשתדל להשיגה, כך הוא מגלה את יראתו הקודמת לחכמתו.

"תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב" (ל"ג - ד)

שואלים המפרשים, מדוע לא מקבלים שכר מצוות בעולם הזה, הרי כתוב "ביומו תתן שכרו"? ותירצו, כאשר אדם שלח שליח לשכור פועלים, גם המשלח וגם השליח לא עוברים על "ביומו תתן שכרו". המשלח - הלא לא שכר אותם, והשליח - אינו בעל הבית,

לפי"ז מפרש ה"בן איש חי", הואיל והקב"ה שלח את משה לשכור אותנו ולתת לנו את התורה, אין כאן "ביומו תתן שכרו", חוץ משתי המצוות הראשונות "אנכי" ו"לא יהיה לך" שאותם שמענו מפי הקב"ה בכבודו ובעצמו. א"כ, אם הקב"ה בכבודו ובעצמו היה נותן לנו את התורה לא ע"י משה, היינו יושבים בכבודו של עולם, שהרי היה הקב"ה משלם את שכר מצוותינו בעולם הזה, ומדוע שלח הקב"ה את משה לתת את התורה? כדי

שישמור לנו את השכר לעולם הבא. ולפי זה מובן הפסוק שלנו, "תורה צוה לנו משה", משה נתנה לנו, ולכן "מורשה קהילת יעקב", מלשון ה' מוריש ומעשיר, כלומר, לכן עם ישראל דלים ורשים בעולם הזה, כי כל השכר צפון לעולם הבא.

"תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב" (ל"ג - ד)

תורה אשר צוה לנו משה מורשה היא לקהילת יעקב אחזונה ולא נעזבנה.

[רש"י]

שואל רבי **חיים מרדכי כץ**, ראש **ישיבת טלז**, מה ההוספה של "אחזונה ולא נעזבנה", לכאורה אין לזה קשר לפשט הפסוק? ותירץ, אמנם אין לזה קשר, רק לאחר שרש"י כתב את פירושו לפסוק, אחזה בו ההתרגשות, עד שכתב מתוך ליבו הפועם "אחזונה ולא נעזבנה".

"תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב" (ל"ג - ד)

הגמ' בפסחים [מ"ט:] דורשות, אל תקרי מורשה אלא מאורסה. מבאר רבי **יחיאל יעקב וינברג** בעל ה"שרידי אש" במכתב: רבים האנשים המכבדים את התורה, אך יש בהם המתייחסים אליה כאל אוצר נחמד אשר באוצרותיהם, דבר עתיק ויקר ערך, אבל הם לא שואלים את התורה כיצד לנהוג בשאלות החיים. אנשים אלו מכבדים את התורה כפי שהם מכבדים את זקניהם הקשישים הבאים בימים, וגם מהדרים בכבודם, אבל לא יתייעצו איתם בבעיות החיים (של הצעירים), שאומרים: מה כבר מבינים הזקנים בחיינו הצעירים. על זה אמרו חז"ל, אל תיקרא לתורה מורשה לשון ירושה, כלומר: אל תתייחס אליה כאל ירושה עתיקה שנפלה לכם משנים קודמות, וכמו לזקנים שיש לכבדם אבל לא להתחשב בדעותיהם, אלא עליכם להתייחס לתורה כאל "מאורסה", כדבר אהוב חשוב, שמתייעצים עמה ומתחשבים בדעתה.

"תורה צוה לנו" (ל"ג - ד)

שואל ה"כתב סופר", הרי לא שייך שבן אדם אחד יקיים את כל התורה כי יש מצוות ששייכות רק לכהנים, יש מצוות ששייכות רק ללוויים, יש מצוות ששייכות רק למלך, אז איך כתוב כאן בלשון לנו? התשובה היא, שרק ביחד, שאם כולנו באחדות אז זה נקרא שכולנו קיימנו את כל התורה.

תורה בגימטריה שש מאות ואחד עשרה, ומשה רבינו מסר לנו שש מאות ואחד עשרה מצוות מהקב"ה, ויש שתי מצוות שקבלנו ישר מהקב"ה והם אנכי ה' ולא יהיה לך.

כעין זה ידוע מהגר"א **מוילנא** על מה שכתוב באבות [פ"ו] מ"ח קנייני התורה, ומאוד קשה שבן אדם אחד יגיע למ"ח קניינים. אבל אם רבות בנות אז עשו חיל [משלי ל"א - כ"ט], אם כולם עושים ביחד אז אפשר להגיע למ"ח קניינים (חיל בגימטריא מ"ח). וכמובן ואת עלית על כולנה, שאחרי שהוא עושה חיל ביחד עם כולם והוא מצליח להגיע למ"ח קניינים בעצמו, זה עוד יותר טוב.

כעין זה כתוב בירושלמי [נדרים פ"ט] זה כלל גדול בתורה ואהבת לרעך כמוך, שע"י ואהבת זוכה לכל התורה דנחשב כאילו קיים כל התורה. ומבארים שע"י אהבת ישראל אפשר להיות גדול בתורה ולהיות בקי בכל התורה כולה.

"תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל" (ל"ג - ד - ה)

יש שלושה סוגי שלטון בעולם. א'. שלטון מלוכני - מושל יחיד שיכול לעשות כרצונו ואין מי שיאמר לו מה תעשה. ב'. שלטון המתנהל ע"י "מועצה", כלומר, יש מספר אנשים שמהווים ביחד את השלטון, אך אין לאזרחים שום זכות הצבעה. ג'. דמוקרטיה, שבה האזרחים מחליטים פעם בכמה שנים מי ישלוט וינהל את המדינה.

לפי חלוקה זו מבאר בספר "ליקוטי בשמים" בשם המהרי"ל דיסקין, את הפסוק, באה התורה ואומרת, דע לך, גם כשיהיה שלטון של מלך - "ויהי בישורון מלך", וגם כשזה שלטון של מועצה - "בהתאסף ראשי עם", וגם כשזו דמוקרטיה - "יחד שבטי ישראל", בכל מצב, בכל זמן ובמקום מקום, התורה היא זו שקובעת מה מותר ומה אסור, מה נכון ומה לא נכון, מה אמת ומה שקר - "תורה צוה לנו משה".

"יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר" (ל"ג - ו)

כתב הרמב"ן, שיהיו מתיו מספר ישראל, שימנה ראשון כמשפט הבכור, כי האחד הוא המספר כי ממנו הכל. אומר רבי יוסף מסלוצק, כתוב "והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר" [הושע ב' - א], והגמ' שואלת [יומא כ"ב], מתחילת הפסוק "והיה מספר" משמע כי יש לישראל "מספר", ואילו מסופו של הפסוק שבו נאמר "כחול הים אשר לא ימד ולא יספר" משמע שאין להם מספר? ותרצו, כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום וכאן בזמן שאין עושין. אבל לפי דברי הרמב"ן אפשר לפרש, "והיה מספר", פירושו, שיהיו ישראל ראשית האומות, והמספר אחד אשר ממנו הכל, בעוד שמספרם עצמם יהיה "כחול הים אשר לא ימד ולא יספר".

"יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר" (ל"ג - ו)

כותב הגר"א מוילנא, ראובן היה חלוץ ההולך לפני המחנה במלחמת הכיבוש, ובירכו משה "יחי ראובן" כשיישב בביתו, "ואל ימות" כשיהיה במלחמה, "ויהי מתיו מספר" בני ביתו לא יתמעטו.

"יחי ראובן ואל ימות ויהי מתיו מספר וזאת ליהודה" (ל"ג - ו - ז)

מדוע רק אצל יהודה נאמר "וזאת", כאילו ברכתו קשורה לברכת ראובן? מתרץ בספר "דברי נחמיה" להרב נחמיה חיון זצ"ל, חז"ל אומרים, בגלל שראובן בלבד יצועי אביו, לא נכנס לגן עדן ולחיי העולם הבא, עד שבא משה ואמר "יחי ראובן" בעולם הבא "ואל ימות" לעולם הבא, שלא יזכר לו מעשה בלחה. אבל בעיה זו עצמה היתה גם ליהודה, שכשירד למצרים אמר "אם לא אביאנו אליך וחסאתי לאבי כל הימים", ובגלל זה אומרים חז"ל שעצמותיו של יהודה היו מוגלגלין בארון כל אותן ארבעים שנה שהלכו ישראל במדבר, לכן אמר "וזאת", כלומר, מה שאמרתי לראשון "יחי ראובן ואל ימות", ברכה זו עצמה תבוא גם ליהודה.

הרב מבריסק סיפר, כשהיה אביו הגר"ח בן ארבע, נכנס ת"ח לסבו, ה"בית הלוי". בשעת שיחתם, אמר ה"בית הלוי" לאורחו, כשהוא מצביע על בנו, הילד הזה יודע ללמוד. שאל אותו הרב, מהיכן הוא לוקח זאת. ענה לו, תראה, שאשאל אותו שאלה! שאל ה"בית הלוי" את הגר"ח, אם כתוב "יחי

ראובן", מדוע היה צריך לומר "ואל ימות"? חשב ר' חיים ושאל, מתי נאמר פסוק זה, בחיי ראובן או לאחר מותו? ענה לו ה"בית הלוי", ודאי לאחר מותו. ענה לו ר' חיים, א"כ הדבר פשוט: "יחי ראובן" היינו שיקום לתחיית המתים, וא"כ "ואל ימות" פירוש שלא ימות לעולם.

"שמע ה' קול יהודה ואל עמו תביאנו" (דברים ל"ג, ד)

בספר "ליקוטי יהודה" כתב לפרש בדרך רמז בשם ה"אמרי אמת", משה רבינו ע"ה התפלל שיהיה הדין כר' יהודה הנשיא, שהוא רבי, שסובר [יומא פ"ה:] על כל עבירות שבתורה בין עשה תשובה ובין לא עשה תשובה - יום הכפורים מכפר וכו'. ופעם אחרת אמר, משה רבינו ע"ה ביקש שיעשה הקב"ה לפני משורת הדין, וימחול גם לאלו שלא עשו תשובה.

"וזאת ליהודה ויאמר וכו' ידי רב לו ועזר מצריו תהיה" (ל"ג - ז)

הרב מפוניבז' [הובא בספר "הרב מפוניבז'" לר' אהרן סורסקי חלק ג' עמוד כ"ב] נהג לצטט פסוק זה כשבא לתאר מה יקרה בבוא המשיח. אמת, באחרית הימים תימלא הארץ דעה את ה', וידע כל פעול כי אתה פעלתו, ויבין כל יצור כי אתה יצרתו, בלי ספק זוהי דרגה גבוהה מאוד, אבל יש דרגה גבוהה ממנה, דרגה שהיא שיאה של הגאולה. דרגה זו נרמזת בכל סוגיה מן הגמרא שאין לה פתרון, ומסתיימת במילה אחת "תיקון" - "תשבי יתרץ קושיות ובעיות". כאשר יבוא המשיח, יסתלקו כל התמיהות, ויתבררו כל התמיהות, והתורה לכל סוגיותיה תבהיק באור הגנוז בקרבה מששת ימי בראשית. ראייה לכך מהפסוק שלפנינו, וכמו שהגמ' דורשת במסכת בבא קמא [ז"ב] את הברכה שברך משה את שבט יהודה. אנו בתפיסה שטחית היינו מבינים מן הסתם, כי הפסוק עוסק בדברים כפשוטם, כי הלא יהודה הוא סמל מלכות ישראל, וגם המלך המשיח עתיד להשתלשל ממנו, ואם כן, מתאים בהחלט לברך אותו שיצליח בהנהגתו המדינית ויתגבר על כל צריו. אבל חז"ל ברוח קדשם גילו בברכת משה רבנו פנים אחרות לחלוטין: "ידי רב לו" היא תפילה ובקשת רחמים על יהודה, שיהיה מסוגל להגות ולחדש בתורה, ואף את סופו של הפסוק "ועזר מצריו תהיה" אין פירושו על ניצחונות על צר ואויב, אלא שהחידושים שלו יהיו להלכה, שיזכה לכוון את שמועותיו לאמיתתה של תורה לא רק לשם פלפול וחיידוד.

"נורא נוראות" היה הרב מפוניבז' אומר על כך בהתלהבות, שהרי ברמב"ם מתואר כיצד יכבוש מלך המשיח את כל עמי תבל, ואם כן, כל כך מתאים לפרש את הפסוק לגבי ניצחונות במלחמות אלו, ובכל זאת פירשו אותו חז"ל כפי שפירשו, מדוע? אין זאת אלא מפני שבפעם זו ולא אחרת היא המהות של ימות המשיח שכולנו מחכים ומצפים להם. כאשר נזכה לגאולה השלימה, הרי הכל יבינו את ערכה הנשגב של ידיעת התורה, ולא רק יחידים כפי המצב כיום, התורה תרבה ותפרוץ בכל שדרות העם, עד שלא יהיו תינוק ותינוקת שלא יידעו את התורה. זוהי מהותם של ימות המשיח, תורה, נלמד תורה, כי ידיעת התורה היא שיא השיאים, זה אושר החיים הגדול ביותר שיכול להיות, זו הגדולה שכל הנביאים התנבאו עליה. ועל כן הבינו חז"ל ברוח קדשם, כי אין כל פירוש אחר לברכת "ידי רב לו ועזר מצריו תהיה" מלבד לגבי ידיעת התורה בשלימותה! ועתה אחים יקרים, היה הרב מפוניבז' עומד ומסיים בהתלהבות באוזני השומעים, לאחר שאנו יודעים זאת, הבה נשב ונלמד דף גמרא בציפיה לבואו של אליהו התשבי במהרה בימינו!

"ידיו רב לו ועזר מצריו תהיה" (ל"ג - ז)

הצדיקים, כתוב במדרש "ה' צדיק יבחן" [תהלים י"א - ה'], משל לאדם שמוכר קדירות, בא לקוח ושואל האם הקדרה הזאת חזקה. מה אומר היצרן? זרוק אותה על הרצפה ותראה את התוצאה, כמובן המוכר יתן לו קדירה שלא תתנפץ. כך בוחן הקב"ה את הצדיקים, ואם הוא ניסה אותו, זה אומר שהוא יכול לעמוד בניסיון. ולכן אם כתוב שה' ניסה אותם, בוודאי עמדו בזה.

אומר ה"שפת אמת" על הפסוק "כי תצא למלחמה על אויבך וראית סוס ורכב עם רב ממך", בא הכהן ומחזיר לביתו את מי שארש אשה וכו', ולבסוף הוא אומר "מי האיש הירא ורך הלבב" - שירא מעבירות שבידו, שילך וישוב לביתו, אומר ה"שפת אמת", איך זה מתקשר לפסוק "כי תצא למלחמה על אויבך", שחז"ל דורשים זאת על מלחמת היצר? מי שירא ורך הלבב, שלא מסוגל לעמוד בניסיון, ישוב לביתו, הקב"ה מנסה רק מי שמנסה רק מי שמסוגל לעמוד בניסיון. ועל זה הוא דורש את הפסוק "לדוד ה' אורי וישעי וכו' אם תקום עלי מלחמה בואת אני בוטח", עצם הדבר שבאה עלי מלחמה, כלומר שבא עלי ניסיון, זה סימן שאני יכול לעמוד בו.

"תמוך ואוריד לאיש חסידיך" (ל"ג - ה)

"תמוך ואוריד" - כלפי שכניה הוא מדבר. [רש"י]

שואל רבי חיים מוואלוז'ין, בכל מקום כתוב "אורים ותומים", מדוע כאן כתוב הפוך? ומתרגן, חז"ל מסבירים "אורים" שמאירים את דבריהם, שהאותיות שמהם היו צריכים להבין את התשובה היו מאירות, "תומים" שמשלימים ומתאימים דבריהם על ידי רוח הקודש שהיתה שורה על הכהן הגדול, וכך היה מצרף את האותיות אחת לאחת כדי להבין את התשובה. כל זה שייך רק אצל הכהן הגדול, שבתחילה היה "אורים" - אותיות שמאירות, ואחר כך ה"תומים" - שהיה משלים ע"י רוח הקודש, אבל אצל הקב"ה הרי היה הענין נשלח תחילה ואח"כ היה מראה לכהן גדול את דעתו על ידי הארת האותיות, ואצלו קדמו ה"תומים" ל"אורים". וזה מה שכתב רש"י "תומים ואוריד" - כלפי שכניה הוא מדבר.

רבי שמשון רפאל הירש מתרגן, אורים - מסמלים הארה רוחנית נפלאה, ותומים - מסמלים תמימות המעשים והמידות. התורה מדגישה שתמימות קודמת לאור החכמה, ורק משום מידותיהם הטובות נבחרו בני שבט לוי לתפקידיהם הקדושים - לשאת את כלי המקדש, ולהדריך את העם. גם הכהנים הגדולים זכו לשאת על ליבם את החושן עם האורים ותומים שחתכו את גורל העם בשעת סכנה ומלחמה, רק משום שתמימותם קדמה להארה הרוחנית שלהם. וזה מוסר השכל, שאצל עם ישראל תמימות המידות והמעשים עומדת במדרגה גבוהה יותר מן הארות רוחניות היותר נפלאות.

"וללוי אומר וכו' האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע" (ל"ג - ח - ט)

נשאלת השאלה מה ראה משה רבינו לשבח את שבט לוי בזה שהם לא מכירים אף אחד כשהם מקיימים את מצוות הבורא? אומר ה"חפץ חיים" יסוד נפלא משה רבינו משבח את שבט לוי, המסמלים את לומדי התורה ומלמד אותנו כמה זוכה האדם להיות נבחר לפני הקב"ה, ושמזו זכרו יהיו לשם ולתפארת כשהוא לא נמשך אחרי החברים והקרובים המפתים אותו ללכת בדרכים חדשים אלא הוא נשאר דבק באמונתו בקב"ה.

בספר "יפה נדרש" כתב: יסוד גדול בענין ניצול הכוחות הגדולים, שהטמין הקב"ה באדם, לומדים רבותינו מפסוק זה. כאשר "ידיו רב לו", היינו שהאדם פועל עם כל הכוחות והיכולות שניתנו לו, אז הוא זוכה ל"עזר מצריו תהיה",

הגמ' בסנהדרין [ל"ה:] אומרת, אדם הראשון, מסוף העולם ועד סופו היה וכו', אדם הראשון מן הארץ עד לרקיע היה, כיון שסרח, הניח הקב"ה כפו עליו ומיעטו. מבאר רבי חיים שמואלביץ [ב"שיחות מוסר" מאמר ה'], אין הכוונה כפשוטו כי ארכו ועוביו וגובהו היו מסוף העולם עד סופו ומהארץ עד לרקיע, אלא כוונתו לכוחותיו והשגתו, כל העולם כולו היה בכלל הישג ידו, מסוף העולם ועד סופו מן הארץ עד לרקיע היה תחומו, ולא היה מוגבל בגלל ריחוק מקום, עד שסרח ומיעטו הקב"ה והגביל את כוחו ככח האדם כיום. אבל נראה שעדיין רב מאוד כוחו של אדם, הרבה מעבר לכוחותיו הטבעיים. וזה מה שאמרו על הפסוק "ותשלח את אמתה ותקחה" - שנשתרבבה ידה של בתיה בת פרעה, ואין צריך להסביר שנעשה נס ונתארכה ידה ממש, ואח"כ שוב נעשה נס וחזר לכמות שהיה, אלא שהמרחק בין ידה לבין התיבה לא מנע ממנה להושיט את ידה ולהגיע לתיבה, בתיה בת פרעה אגרה את כל כוחות נפשה להציל את הילד שנמצא ביאור, והאור קורן ובוקע ממנו, והתאזרה אומץ וגבורה וכך הגיעה אליו. וכן מצינו אצל יעקב "ויגל את האבן מעל פי הבאר", וכתב רש"י, כמי שמעביר את הפקק מעל הצלוחית, מלמד שהיה כוחו גדול. גם כאן אין הכוונה כפשוטו, על כח גופני, כמו שאמר בעל הפיוט בתפילת גשם "יחד לב וגל אבן מפי באר מים בעבורו אל תמנע מים", אין אנו מבקשים מהקב"ה מים בזכות כוחו הגופני של יעקב אבינו, אלא בזכות "יחד לב וגל אבן", ייחד את ליבו ובכח זה פעל מה שלמעלה מכח אנוש לפעול, בכח זה של יחוד לב גם למד ארבע עשרה שנה אצל שם ועבר, לא שכב, ולא רק על מיטה לא שכב, אלא גם לא על אבן, שהרי "וישכב במקום ההוא" לאחר ארבע עשרה שנה שכב על האבן, גבורה עצומה ורבת כח זו, ודאי שלא מתקיימת אלא ע"י יחוד לב. ורואים זאת גם בימינו, שאדם יכול לפעול במצבי לחץ, שההכרח והרגשת הצורך הגדול נותנים לאדם תנופת כח אדירה, הרבה למעלה מכוחו הרגיל.

"וללוי אומר תמוך ואוריד לאיש חסידיך וכו' וליוסף אומר מברכת ה' ארצו" (ל"ג - ח - ט)

שואל רבי חיים קניבסקי, מדוע בכל הברכות משה רבנו קיצר, ורק בברכות של לוי ויוסף האריך. ומסביר, הקב"ה אומר "ואברכה מברכך", ומכיון ששבט הלוי מברכים את בני ישראל, לכן האריך משה רבנו לברך אותם. וביוסף האריך לברך, כי התורה אומרת "בך יברך ישראל לאמר ישימך אלקים כאפרים וכמנשה", א"כ יוצא, שברכותיו של יוסף הם ברכות לכל ישראל, לכן האריך בהם.

"וללוי אומר תמוך ואוריד וכו' אשר נסיתו במסה תריבחו על מי מריבה" (ל"ג - ח)

"אשר נסיתו במסה" - שלא התלוננו עם שאר המליכים. [רש"י]
כותב התרגום אונקלוס, שניסית אותו בנסיונות ונשאר שלם. שואל ה"תולדות יצחק", אונקלוס אומר שעמד בניסיון, מדוע זה לא מוזכר בתורה, אלא רק נסיתו במסה, ולכאורה העיקר חסר? ומתרגן, הקב"ה מנסה רק את

וכשבא לבת בביתו שמע שאשתו אומרת לשכנתה, מבחינתי ישישאר עוד שנים עשרה שנים ללמוד תורה. פנה רבי עקיבא לאחוריו וחזר ללמוד שנים עשרה שנים נוספות.

שאל ר' חיים, מדוע לא נכנס לכל הפחות לביתו ולדרוש בשלום אשתו? ענה ר' חיים את יסודו המפורסם, שנים עשרה ועוד שנים עשרה זה לא עשרים וארבע, אלא הם שנים עשרה ועוד שנים עשרה, כי ברגע שיש הפסק, זה לא עשרים וארבע אלא שנים עשרה ועוד שנים עשרה. כשחזר הבחור לישיבה לאחר בין הזמנים, שאל אותו ר' חיים, נו, איך היה? אמר לו הבחור, הגעתי לביתי, דפקתי בדלת, ואימי לא הכירה אותי, חשבה שבאתי לבקש צדקה... וזה הפירוש "האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואחיו לא הכיר".

"האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע כי שמרו אמרתך וכו' יורו משפטיך וכו' ותורתך לישראל ישימו קטורה באפיך וכליל על מזבחך" (ל"ג - ט' - י')

שואל ה"חתם סופר", פתח בלשון יחיד "האומר", והמשיך בלשון רבים "שמרו" "יורו", מדוע? ומתוך, אהרן בא ממשפחה מיוחדת, כשהקב"ה אמר לו "יען לא האמנתם בי להקדישני" [במדבר כ' - י"ב], היה אהרן יכול לומר: ריבוננו של עולם, אבי ואימי היו טובים וצדיקים, תוותר לי בזכותם. היה יכול לומר: יש לי אח ואחות טובים וצדיקים. ואם היה מוסיף את אלדד ומידד (יש מפרשים שהיו אחיו), הרי שגם הם טובים. וכן היה יכול לומר: בני נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר טובים, אם כך האם לא מגיע לאהרן שהקב"ה יתחשב בו ויוותר לו? אומר הפסוק: הקב"ה אמר "תריבהו על מי מריבה", אבל אהרן לא ביקש רחמים בזכות המשפחה, "האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו, עמרם ויוכבד, "ואת אחיו לא הכיר", משה ומרים, אלדד ומידד, "ואת בניו לא ידע", נדב ואביהוא אלעזר ואיתמר, הוא לא מבקש להיתלות בזכויותיהם, וזאת למרות שהיה יכול לעשות כן, ולמה? "כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו", אלו הוריו יוכבד ועמרם, "יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל", אלו משה ומרים, "ישימו קטורה באפיך וכליל על מזבחך", אלו בני אהרן הכהנים, אע"פ כן לא ביקש, מדוע? אומרת הגמ' בסנהדרין [פ"א] "אל ההרים לא אכל" [יחזקאל י"ח - ר'], אהרן לא רצה לחיות בזכות אחרים.

"כי שמרו אמרתך ובריתך ינצורו" (ל"ג - ט')

שואל רבי יחזקאל אברמסקי, מהו כפל הלשון "שמרו" "ינצורו"? ומתוך, "שמירה" היא חיצונית, שומרים על מקום מבחוץ שלא יכנסו אנשים ולא ייקו. "נצירה" פירושה, חוץ מהשמירה גם טיפוח הנשמה, וכמו הורים, מעבר לשמירה על בנם, הם גם מטפחים אותו ע"י רחיצתו, ניקיונו ולהאכילו ולהשקותו. זה השבח של משה רבנו כלפי שבט לוי, שמעבר למה ש"שמרו אמרתך" ונזהרו בחטא העגל, הוסיפו לנצור ולטפח את התורה בקום ועשה.

"יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל" (ל"ג - י')

כתוב בספרי, מלמד שכל הוריות אינן יוצאות אלא מפיהם, שנאמר "על פיהם יהיה כל ריב וכל נגע", והגמ' ביומא [כ"ו] אומרת, לא מצינו מורה הוראה שמורה רק מי שבא משבט לוי או משבט יששכר. לוי, שכתוב "יורו משפטיך ליעקב", יששכר, שכתב "ומבני יששכר יודעי בינה לעיתים לדעת מה יעשה בישראל".

בספר "צורר המור" כתב לבאר: לפי שהאריך משה רבינו בברכת שבט לוי שהיו בני משפחתו יותר מבשאר השבטים, חשש שמא יאמרו שהוא מחניף לבני שבטו. לפיכך אמר הכתוב 'האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע' - כי בכל שבט לוי לא נמצאת חנופה, וכל שכן במשה רבינו, ולפיכך רצה ה' יתברך שמשבט זה יהיו בעלי הוראה ודיינים, והם אשר 'יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל', כי הם יוכלו לקיים כראוי את הכתוב [לעיל א' - י"ז] 'לא תכירו פנים במשפט'.

"האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע" (ל"ג - ט')

כשחטאו בעגל ואמרתיו "מי לה' אלי" נאספו אלי כל בני לוי, וצוותים להרוג את אבי אמו והוא מישראל או את אחיו מאמו או בן בתו וכן עשו. ואי אפשר לפרש אביו ממש, ואחיו מאביו, וכן בניו ממש, שהרי לויים הם ומשבט לוי לא חטא אחד מהם, שנאמר "כל בני לוי". [רש"י]

בספר "הר צבי" שואל, מדוע חז"ל לא דרשו דרשה זו בפרשת "כי תשא" על הפסוק "הרגו איש את אחיו"? ומביא תירוץ בשם גדול אחד, שבפרשת כי תשא בזמן שמישה רבנו הכריז "מי לה' אלי" בוודאי נאספו אליו גם משאר שבטים שרובם לא עבדו לעגל, ומה שכתוב "ויאספו אליו כל בני לוי", כי באמת כל שבט לוי התאסף כיון שמהם אף אחד לא עבד לעגל, משא"כ בשאר השבטים לא היה השבט שלם, לכן מה שכתוב שם "הרגו איש את אחיו" אפשר לבאר כפשוטו, שכוונת הציווי לשאר השבטים, שם היו אחים מאב אחד ממש, אבל בפרשתנו המדברת אך ורק על שבט לוי שאיש מהם לא עבד ע"ז, בהכרח הכוונה היא לאחים מאם.

"האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע וכו' יורו משפטיך ליעקב" (ל"ג - ט' - י')

מכאן הרמז כתוב משנה באבות (ד' - י"ד) "הוי גולה למקום תורה", כותב רבי חיים מוואלווין בספרו "רוח חיים", מקור המשנה היא מפסוק זה. כדי לגדול תלמיד חכם, אפשר רק ע"י שעוזב לגמרי את מקומו ולא רואה את הוריו, עד שמגיע לדרגה של "ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע", שרק אז, לאחר שנים שהיה שקוע בתורה ללא שום הפרעה, יכול הוא להימנות על "יורו משפטיך ליעקב".

בחור ניגש לרבי חיים שמואלביץ אחרי פורים כדי להיפרד ולבקש את ברכת הדרך כיון שהוא נוסע להורים לחוץ לארץ. שאל אותו ר' חיים, מדוע אינו נוסע בסוף הזמן, בראש חודש ניסן? ענה לו הבחור, בסוף הזמן כיון שהרבה נוסעים בזמן זה, מחיר הכרטיס יותר יקר, ואין לי מספיק כסף לכרטיס היקר. הוסיף הבחור, לא ראיתי את הורי כשש שנים, כיון שהורי לא יכלו לממן לי כרטיס טיסה בבין הזמנים, אבל הורי שלחו לי דמי כיס ומהם חסכתי פרוטה לפרוטה, כך בקושי הצלחתי לגמור את החודש, עד שחסכתי במשך כמה שנים סכום כסף שבו אוכל לרכוש כרטיס טיסה במחיר "טרום עונה" שעלותו מועטת, במידה ואסע בראש חודש, אצטרך להוסיף מאה דולר שאין לי, ואצטרך לדחות את הנסיעה בשנה נוספת. ר' חיים התרגש מאוד מדברי הבחור, נשקו על ראשו ובירכו בחום בברכת "צאתכם לשלום".

בשבוע שלאחר מכן אמר ר' חיים את חידושו הידוע במעשה של ר' עקיבא שהלך ללמוד ועזב את ביתו ללא שראה את אשתו שנים עשרה שנים,

שואל רבי שואל אלתר [עברא דדשא ויגש, ד"ה אחי בד"ה ויש לרמז, ועוד מקומות], איזה יופי יש בהם בכתפי השור. ומבאר, שור מסמל את דברי חז"ל [תנא דבי אליהו רבה ב'] 'כשור לעול', שהוא נושא עול על כתפיו. ומרמז שקדושת יוסף הצדיק הנקרא שור [לקמן פסוק י"ז] היא דווקא באופן זה. לכן אין לך נאה בו יותר מכתפיו, לפי ששם המקום בו הוא מטה את עצמו תמיד לסבול. לכן אין נאה יותר מלהקים את בית המקדש אלא במקום קבלת עול.

"וממגד תבואות שמש וממגד גרש ירחים" (ל"ג - י"ד)

ה"סוד העבודה" מסלונים, פגש חסיד שנסע אליו בעבר, ושאלו מדוע אין רואים אותך יותר. ענה לו, אני נוסע לרבי פלוני. אמר לו הרבי מסלונים בענותנותו, ודאי הוא גדול יותר, אבל מובא שעל כל עשב יש מלאך המכהו ואומר לו גדל, וצריך להבין, למה צריך להכות אותו, מי אינו רוצה לגדול? אלא, יש פירות הגדלים מכח השמש, ויש הגדלים מכח הירח, כמו שכתוב "ממגד תבואות שמש וממגד גרש ירחים", ויתכן שיש פרי שבטבעו גדל מהירח, וירצה לשנות טבעו ולגדול מהשמש, צריך מלאך להכותו ולומר לו: מקומך אל תנח, גדל במקומך הטבעי. כשסיפרו אימרה זו לצדיק ר' משה מינדר, אמר: לולי טיפיש זה, איך היינו שומעים אימרה זו. (הגדה של פסח "באהלי צדיקים")

"ורצון שוכני סנה" (ל"ג - ט"ז)

הקשו המפרשים, מדוע כינה משה רבנו את הקב"ה בשם "שוכני סנה" דווקא כאן בברכת יוסף? מתרץ רבי שלמה לוינשטיין על פי מה שדרשו חז"ל, שהקב"ה נראה למשה רבנו בסנה לסמל לו "עמו אנכי בצרה", שהקב"ה כביכול משתתף בצרתן של ישראל. וענין זה רצה משה רבנו לרמוז ליוסף, כי כידוע נתברך יוסף יותר מכל אחיו, הן על ידי יעקב אבינו והן ע"י משה רבנו, וכדי שלא תזוז דעתו עליו, ויזכור תמיד לשום עינו על אחיו ולהשתתף בצרתן, הזכיר לו משה רבנו את הסנה, וזה עצמו יביא שתישמר עשירותו, כמו שאמרו חז"ל "מלח ממון חסר".

"והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה" (ל"ג - י"ז)

ההפלאה בספרו "פנים יפות" כותב, כיון שהשכינה שורה בתחילה בחלקו של יוסף, והגמ' ביבמות [ס"ד:] אומרת, אין השכינה שורה בישראל פחות משתי רבבות ושני אלפים, לכן כתוב "והם רבבות אפרים", מיעוט רבבות שתיים, "והם אלפי מנשה", מיעוט אלפי שניים.

"והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה" (ל"ג - י"ז)

כתוב בתהילים [צ"א - ז'] "יפול מצדך אלף ורבבה מימינך", דורשים חז"ל שמילים אלו מכוונות על אפרים ומנשה, מבאר הגר"א מוילנא, בפרשת ויחי כתוב שיעקב הניח יד ימינו על ראש אפרים, ואת שמאלו על ראש מנשה, וכאן כתוב שאפרים יפיל רבבות ומנשה יפיל אלפים. וזה מה שכתוב "יפול מצדך אלף", הולך על מנשה שהתברך ביד שמאל, "ורבבה מימינך", שזה הולך על אפרים שהתברך ביד ימין.

"שמה זבולון בצאתך ויששכר באוהליך" (ל"ג - י"ח)

רבי יחזקאל שרגא הלברשטאם משינאווא בספרו "דברי יחזקאל" מסביר את השמחה של זבולון, עפ"י מה שכתב בספר "קדושת לוי" - אין שמחה אלא

רבי יוסף שואל נתנוזן בעל ה"שואל ומשיב" כותב בהקדמה: "רוב מבארי השולחן ערוך היו כהנים או לוויים, בעלי הסמ"ע והש"ך וה"קצות החושן" היו כהנים, הט"ז, ה"מגן אברהם" והשל"ה היו לוויים, וה"קצות החושן" כהן, כולם זכרונם לברכה".

רבי נתן גשטמנר שואל בספרו "להורות נתן", הלא התורה ניתנה לכל עם ישראל, א"כ מדוע יגרע חלקו של אדם שלא נולד לשבט לוי או יששכר, שלא יזכה להיות ממורי ההוראה בישראל? ומסביר, הרמב"ם [פ"ג מהלכות שמיטה ה"ב] כתב, "ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי עולם אשר נדבה רוחו אותו וכו' הרי זה נתקדש קודש קדשים ויהיה ה' חלקו וכו' ויזכה לו בעולם זה דבר המספיק לו כמו שזיכה לכהנים וללוויים". יוצא, שכל אחד ואחד יכול להיות מורה הוראה בישראל. ולפי זה הוא מפרש מה שהגמ' בפסחים [ט"ז:] אומרת, "תורה צוה לנו משה מורשה", אל תיקרי מורשה אלא מאורשה. ולכאורה, איך אפשר לדרוש ההיפך מהפשט, שמורשה שהוא ירושה אינה צריכה קנין, וכמו שהגמ' בבבא בתרא [קמ"א:] אומרת שגם עובר יורש, ואילו אירוסין זה רק על ידי קנין, כמו שכתוב במשנה האשה נקנית בשלושה דרכים, נמצא דמאורשה זה הפוך ממורשה. ולכן הוא מסביר, אפשר לזכות במעלות התורה בשני אופנים, אחד בדרך מורשה, שהיא ירושה שזה מגיע משבט לוי או יששכר, שהם ירשו את כח ההוראה, וכפי שבירכם משה "ויראו משפטיו ליעקב", ואפשר גם לקנות כח זה גם בדרך מאורשה, בדרך קנין על ידי שנדבה רוחו להקדיש ימיו ללימוד התורה, שאז זוכה לתורה גם מכח קניינו, וגם שלא בדרך ירושה, ואע"פ שבודאי גם מי שבא משבט לוי ויששכר אינו זוכה לתורה אלא כשמתייגע בלימודה, שהרי אין התורה ירושה לך, מ"מ הבא משבט לוי ויששכר, יש לו סגולה מיוחדת לזכות לתורה ביתר שאת.

"ישימו קטורה באפיק" (ל"ג - י')

שואל רבי זלמן סורוצקין, המילה "באפיק" לא מובנת, הרי אחד מ"ג העיקרים שלנו, שאני מאמין באמונה שלימה שהבורא יתברך שמו אינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף ואין לו שום דמיון כלל? ומתרץ, הכוונה היא שהקטורת משכחת אף וקצף שיצא מאיתו יתברך, וכמו שאמר משה לאהרן [במדבר י"ז - י"ב] "קח את המחתה וכו' שים קטורת וכו' כי יצא הקצף מלפני ה'".

"ישימו קטורה באפיק וכליל על מזבחך" (ל"ג - י')

המשנה במסכת תמיד [ה' - ב'] אומרת, אמר להם, חדשים לקטורת בואו והפיסו. מפרש רבי עובדיה מברטנורה, מי שלא זכה בקטורת כל ימיו, יבוא ויפיס, ולא היו מניחים למי שזכה בה פעם אחת לשנות בה, מפני שמעשרת, שכתוב "ישימו קטורה באפיק וכו' בך ה' חילו", לפיכך לא היו מניחים לשנות בה אדם, כדי שיהיו הכל מתעשרים ומתברכים בה. כותב ה"נודע ביהודה" [מהדורא קמא או"ח י'], מה שנוהגים לומר חרוזים אלו "אין כאלוקינו" "נודה לאלוקינו" לפני אמירת סדר פיתום הקטורת, כי היתה מעשרת, ולכן אומרים "אין כאלוקינו", שלא נאמר "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה", רק הכל מה' ניתן לנו, ולו יאה לברך על העושר.

"ובין כתפיו שכן" (ל"ג - י"ב)

אין לך נאה בשור יותר מכתפיו. [רש"י].

שמחה שהיא עם התורה. ומה שכתוב בהמן 'שמח וטוב לב', ולכאורה אצל המן אין זו שמחה של תורה, אלא לפי שעל ידי כן נתגלגל 'ליהודים היתה אורה' - זו תורה [מגילה ט"ז], כמו שכתוב בגמ' [שבת פ"ח]. 'הדור קבלוה בימי אחשוורוש'. וזה 'שמח וזבולון בצאתך' - ששייך שמחה לזבולון כשהולך לעסוק במשא ומתן - דווקא כש'יששכר באהליך' - כשהוא מסייע ללומדי תורה, ואז שייך שמחה לזבולון.

"שמח וזבולון בצאתך ויששכר באהליך" (ל"ג - י"ח)

יששכר היה יושב אוהל על התורה ועל העבודה, וזבולון היה נסע לעסקיו ותמך בלומדי התורה. יששכר יושב ולומד, וחושב שכל העמל והיגיעה זה רק לזכותו, ולכן שמח בחלקו, וכשמגיע לחשבון אחרון, בעולם האמת, הוא רואה שהרבה מהטוב נחשב על חשבוננו של זבולון. אבל לגבי זבולון ההיפך, בעולם הזה הוא עצוב, כי חשבוננו עמוס בחטאים, שאינו עוסק בתורה ואינו יכול לעבוד את ה' כראוי, אבל כשמגיע לחשבון האחרון בעולם האמת, רואה שהרבה עמל מיששכר עובר אליו, ולכן "שמח וזבולון בצאתך", מהעולם הזה "ויששכר באהליך".

החיד"א מסביר פסוק זה באופן דומה. המהנה תלמיד חכם מנכסיו, או עושה איתו שותפות, הרי אם הוא מצווה לפרנסו מנכסיו גם לאחר מותו, גדול מאוד שכרו, כי הרי על כל התורה שלומד התלמיד חכם לאחר פטירתו, מגיע לו שכר. יוצא, שגם לאחר פטירתו מרוויח הוא את מצוות תלמוד תורה של אותו תלמיד חכם שעשה איתו שותפות, ועל זה נאמר "שמח וזבולון בצאתך", על אף שייצאת מהעולם הזה ואתה נמצא בקבר שאין שם מצוות ולימוד, בכל זאת אתה ממשיך להתעלות, כי הרי "יששכר באהליך", הוא נשען עליך, וכאילו אתה עוסק בתורה, ואין לך שמחה גדולה מזו.

עוד כתב **החיד"א** זצ"ל בשם **רבי חיים אלפנדר** זצ"ל בספרו "עץ החיים" [פרשת ויקהל], שהמחזיק תלמיד חכם, יש לו יתרון על התלמיד חכם, כי התלמיד חכם תורתו מצלת אותו מהיצר הרע רק בזמן שהוא עוסק בה, ואילו המחזיק תורה, ניצול מהיצר הרע גם בזמן שהנתמך אינו עוסק בה. וזה 'שמח וזבולון' גם בזמן שאתה 'בצאתך' - גם בזמן שיששכר לא לומד, ואילו 'יששכר' ישמח רק 'באהליך' - רק בזמן שלומד.

גאב"ד העדה החרדית בירושלים **רבי יצחק טוביה וייס** זצ"ל אמר בזה לבאר בשם רבו **רבי משה שניידר** זצ"ל ר"י "תורת אמת" בלונדון, ע"פ מעשה שהיה בתקופתו. היה בלונדון יהודי ת"ח שהוזקק לצורך פרנסה לצאת לעסקים, עסקיו החלו לשגשג ועשה בהם חיל, אחרי תקופה החליט לעזוב עסקיו ולחזור ללמוד, הסוחרים שבעיר 'נשמו לרוחה' ושמחו מאד על צעד זה, שכן הם חששו מכישוריו המסחריים שהתחרו עם עסקיהם, לאור המעשה הנ"ל שהתפרסם בזמנו בלונדון פירש הגר"מ **שניידר** את הפסוק כך 'שמח וזבולון בצאתך' דהיינו תשמח וזבולון על זה ש'יששכר באהליך', דהיינו שהיששכר הת"ח יושב ולומד, שכן אילו היה הת"ח יוצא גם הוא לעסקים היה 'בולע' את הסוחרים בראשו התלמודי הממולח.

רבי זלמן סורוצקין זצ"ל בספרו "הדעה והדיבור" מפרש: 'שמח וזבולון בצאתך ויששכר באהליך' - השמחה שתהיה לזבולון בצאתו מן העולם, תהיה שווה לשמחה בה קיים את 'יששכר באהליך'. אם וזבולון קיבל את כל

מורן ראש הישיבה **רבי אלעזר מנחם מן** שך זצ"ל אמר לנדיב ר' משה רייכמאן, אמת שיהיה לך עוה"ב גדול מאוד אולי יותר ממני, אבל עוה"ז היה לי יותר ממך.

"שמח וזבולון בצאתך ויששכר באהליך" (ל"ג - י"ח)

במשלי [ג' - י"ח] כתוב "עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר", מופיע כאן פעמיים ענין החזקת התורה, "מחזיקים" ו"תומכים". מסביר הנצי"ב ב"העמק דבר" [הוספות, מכתב י"ד], יש שני סוגים בהחזקת התורה, מי שמחזיק באהבה, כי הוא יודע שבזכות זה הוא מחזיק את עצמו, ולכן נאמר "מחזיקים בה", ולא אותה. והשני, מי שמחזיק ת"ח לתמוך בו כדי שהתורה לא תשכח, אך הוא לא עושה את זה ברצון, וזה נראה בעיניו כאילו הוא מחזיק אותו ובזכותו הוא לומד. שניהם מאושרים בשווה בעולם הזה, כי אף אחד לא יודע מה בלב השני, אבל בעולם הבא שכרם אינו שווה, כי מי שמחזיק תורה באהבה ושמח בכך, הרי גם בעולם הבא יתענג הוא בשכרו, אבל מי שמחזיק בעל כרחו, אפילו שיקבל שכר, בכל זאת לא יתענג בשכרו. וזה הפירוש בגמ' בבא בתרא [ע"ה], מי שעניו צרות בתלמיד חכם, עניו מתעשנות בחופתו, דהיינו, אמנם הוא יקבל שכר בעולם הבא בחופתו, ויהיה מאושר בפני אחרים הרואים את חופתו, אבל לו עצמו לא יהיה לו הנאה, כיון שבעולם הזה אחרים אישרוהו על שהחזיק תורה אבל הוא עצמו לא נהנה ולא הכיר כי "עץ חיים היא למחזיקים בה".

"שמח וזבולון בצאתך ויששכר באהליך" (ל"ג - י"ח)

הרב מפוניבז' תינה צערו לפני ה"חזון איש", שבעוד הוא מכתת רגליו בעולם ואוסף פרוטה לפרוטה כדי לבנות את ישיבתו, הרי לגד עניו נבנות אוניברסיטאות בלא שראשיה צריכים לכתת רגליהם בכל העולם, והם בונים בניינים מפוארים. ענה לו ה"חזון איש", יש בתורה שתי מצוות שההוראות בהם הן מנוגדות - רוצח בשוגג שצריך לברוח לעיר מקלט. בכל הדרך שמו שלטים, שיידע להיכן לברוח. מצוה שניה, עליה לרגל, שלא היו שום שלטים איך להגיע לירושלים. מדוע? כי רציחה בעם ישראל הוא דבר נפשע, רצתה התורה להשתיק מעשה זה, כי אם הוא ישאל היכן מקומה של עיר מקלט, כולם יתחילו לחקור מה קרה, מי נהרג? וכו', את זה רצתה התורה למנוע, ולכן ציוותה לשים שלטים בכל הדרך, כדי שיגיע במהרה לעיר המקלט. עולי רגלים בדיוק ההיפך, התורה רצתה שלא יהיו שלטים, כדי שלכל מקום שיגיעו, ישאלו היכן הדרך לירושלים, ואנשים ישאלו אותם מה קרה? ויזכרו שהגיע הזמן לעלות לרגל, וכך יצטרפו אליהם עוד ועוד ויכנסו לשערי ירושלים, ולכן לא הציבו להם סימונים. כן הוא, הוסיף החזון איש, ראשי האוניברסיטאות, אם יצטרפו לנסוע בעולם, ישמעו ממצאותם ויכנסו לתודעת ההמון, את זה לא רצה הקב"ה, לכן הוא נותן להם די פרנסתם, שיכנו ושיעשו העיקר שיהיו בשקט. אבל מי שבונה תורה, מי שבונה ישיבה, אדרבה, הקב"ה רוצה שיהיה לו קשה ויצטרך להסתובב

בעולם ולעזור את העם ולדבר אל ליבו על תורה ועל מעלתה ומעלת לומדיה, שישמעו עוד ועוד על תורה, ובכך יתקדש שם שמים בעולם.

רבי שלמה היימן מביא בספרו, מסופר על **רבי סעדיה גאון**, כי בזמן שהתקבל להיות ראש ישיבה בסורא, ביקש מכולם שיעזרו לו בבניית הישיבה. היה שם עשיר שגמר בליבו לנדב ארון קודש מפואר, וכשבא לסורא למסור את הכסף עבור קניית הארון, התברר לו שמישהו כבר תרם כסף. הנדיב הצטער מאוד שלא יהיה לו חלק בדבר המקודש ביותר שבבנין הישיבה. אמר לו **רבי סעדיה גאון**, לעם ישראל יש תורה שבכתב ותורה שבעל פה, התורה שבכתב מקומה בארון קודש, אבל התורה שבעל פה היא נמסרה במסורה מדור דור. דע לך, כי המקום שבן ישיבה יושב ולומד, שם הוא ארון הקודש, הספסל ארון הקודש, הסטנדר ארון הקודש, כל הישיבה כולה ארון קודש.

"שמוח זבולון בצאתך ויששכר באהליך" (ל"ג - י"ה)

שואל ה"חתם סופר", מדוע דווקא זבולון היה מפרנס את יששכר? ומתכן, כל השבטים עסקו בעבודת האדמה, היו להם שדות וכרמים, ועבודה זו תפסה להם את מרבית היום ומרבית השנה, שאר הזמן הם ישבו ולמדו. זבולון היה סוחר - "לחוף ימים ישכון", כל השנה הוא הפליג, לא היה לו זמן ללמוד, ולכן תמך ביששכר, כדי שיהיה לו חלק בלימוד התורה שלו.

בספר **"החפץ חיים חייו ופועלו"** [חלק ג'] מסופר: הסופר היהודי האמריקאי מר אפרים קפלן, היה בביקור בראדין אצל ה"חפץ חיים". אמר לו ה"חפץ חיים", תאמר ליהודי אמריקה, שאחרי מאה ועשרים כאשר כל מה שהיה להם ישאירו בעולם הזה, לא תישאר בידם אלא זכות החזקתם את לומדי התורה. משל למה הדבר דומה, לחולה שהרופא רשם לו תרופה שטעמה מר. אמר החולה לרופא, לא אוכל לשתות תרופות אלו, אולי אשכור אדם שישתה התרופות במקומי? ... אבל בתורה שהיא "סם חיים" המובחר ביותר, דבר זה יתכן ויתכן. יהודי אמריקה אינם רוצים או שאינם יכולים לשתות בעצמם את התרופה, הם מתנצלים שאין להם זמן, ושהם טרודים מאוד, ודאי מוטב לו לאדם שילמד בעצמו, במידה וזה אפשרי, אבל בלעדי זאת, לכל הפחות טוב שישלמו עבור שתיית התרופה, שילמדו אחרים ויזקקו הדבר גם לזכותם.

סיפר ראש ישיבת באר יעקב **רבי משה שמואל שפירא**, כשנשלמה הבניה של בנין הישיבה בברנוביץ, והבנין בתפארתו עמד על מכונו, ארגנו מנהלי הישיבה לכבודו של הנדיב הנכבד מר סדובסקי חגיגת "חנוכת הבית". פתח **רבי אלחנן וסרמן** בנאומו קצר וקולע בשבחיו של הנדיב ואמר: **המגיד ממינסק** היה רגיל לומר, בנוהג שבעולם, כאשר העשיר עתיר בנכסים הולך לבית עולמו, מה הבריות אומרות עליו? ראו פלוני עשיר שמת והניח אחריו כך וכך בתים. וכי זהו חידוש? מילא אם היו אומרים פלוני עשיר שמת, לקח איתו כך וכך בתים, היה בזה מן החידוש, אבל מעולם לא שמעו זאת... וסיים **ר' אלחנן**, הגה מיוזענו, **ר' מרדכי סדובסקי**, כולנו יודעים נאמנה, שאחרי אריכות ימיו ושנותיו בוודאי ילווהו לבית עולמו, בית חומה גדול בן שתי קומות, הרי לנו חידוש.

"שמוח זבולון בצאתך" (ל"ג - י"ה)

הכלל של יששכר וזבולון הוא שיששכר לומד וזבולון הולך לעבוד, יששכר מחזיק את זבולון ברוחניות וזבולון מחזיק בגשמיות את יששכר. בדרך כלל כשבן אדם יוצא לעבוד הוא לא שמח, כי יכול להיות שיצליח בעסקיו כמו שהוא יכול להפסיד, הוא שמח רק מתי שהוא חוזר מעבודתו כשהרוויח. וא"כ למה כאן התורה כותבת שמוח זבולון בצאתך?

ה"חפץ חיים" ב"שמירת הלשון": [שער התורה פרק ה'] מביא את דברי הוזהר וז"ל: וכעין זה איתא גם כן בזהר הקדוש פרשת ויחי. וזה לשונו: אמאי אקדים בברכאן זבולון ליששכר תדיר, והא יששכר אשתדלותה באוריתא, ואוריתא אקדים בכל אתר, אמאי אקדים לה זבולון בברכאן? אבוי אקדים לה, משה אקדים לה. אלא זבולון זכי על דאפיק פתא מפומה ויהב לפומה דיששכר, בגינה כך אקדים לה בברכאן. מהכא אוליפנא מאן דסעיד למרא דאוריתא, נטיל ברכאן מעילא ותתא, ולא עוד אלא דזכי לתרין פתורא, מה דלא זכי בר נש אחרא. זכי לעתרא דיברך בהאי עלמא, וזכי למהוי לה חולקא בעלמא דאתי וכו'. עד כאן לשונו.

תרגום: מפני מה הקדים בברכות זבולון ליששכר תמיד, והרי יששכר עסקו בתורה, והתורה קודמת בכל מקום, ולמה הקדימו את זבולון בברכות? אבוי הקדימו, משה הקדימו. אלא זבולון זכה על שהוציא פת מפיו, ונתן לפיו של יששכר, משום כך הקדימו בברכות. מכאן למדנו, התומך בבעל תורה, מקבל ברכות מלמעלה ומלמטה, ולא עוד אלא שזוכה לשני שלחנות, מה שאין זוכה אדם אחר. זוכה לעשר, שיתברך בזה העולם, וזוכה שיהיה לו חלק בעולם הבא וכו'.

וביאר שם לפי"ז מה דאמר הכתוב: **"שמוח זבולון בצאתך ויששכר באהליך"**. פרוש: אף שאין מדרג הסוחר לשמוח בעת צאתו מביתו לסחורה, רק אחר ביאתו לביתו, פן לא יצליחנו הקדוש ברוך הוא ויהיה עמלו לריק, ובפרט כשמפליג על הים, שהוא גם כן מקום סכנה. לכך אמר משה רבנו עליו השלום: אתה זבולון תוכל לשמוח בצאתך להפליג בספינה (כפרוש רש"י שם), כי יששכר יושב באהליך, אשר יחדת לו לתורה ולתעודה, אם כן בודאי יצליחך הקדוש ברוך הוא, וכמו שכתב הזהר הקדוש.

"שמוח זבולון בצאתך ויששכר באהליך" (ל"ג - י"ה)

לכן הקדים זבולון ליששכר, שתורתו של יששכר ע"י זבולון היתה. [רש"י] **רבנו יונה** ב"אגרת התשובה" [אות ז'] כותב: והרוצה להנצל מן העונש המר והעוון הגדול הזה (של ביטול תורה), יתעסק בצרכי התלמידים והרבנים הלומדים לשם שמים, ויעזור בשכירות הרבנים כדי שיעמדו בעיר ויהיו עוסקים בתורה על ידו.

"שמוח זבולון בצאתך ויששכר באהליך" (ל"ג - י"ה)

כותב ה"בית הלוי", מצינו בתורה בכמה מקומות שכתוב לשון שמירה על התורה, כמו [דברים י"ב - כ"ה] "שמור ושמעת את הדברים האלה", ללמוד, שדברי תורה צריכים שימור, וכמו שתרומה נפסלת בהיסח הדעת, כך תורה נפסלת בהיסח הדעת. ולכאורה, מאחר שצריך אדם לצאת לשוק ולעסוק בפרנסתו, איך אפשר שלא יסיח דעתו מהתורה? והתשובה, הלכה היא בענין ברכות, בני חבורה שהיו מסובים לשתות ויצאו לקראת חתן, כשהם

"שמוח זבולון בצאתך ויששכר באהליך עמים הר יקראו שם יזבחו זבחי צדק" (ל"ג - י"ח - י"ט)
הגמ' בסוטה [כ"א]. אומרת, ששמואל ושאוּל היו מקריבים קרבנות לפני צאתם למלחמה, כדי שיגן עליהם, אבל עדיין אין בטחון שזכות המצוה אכן תגן עליהם, כי הרי ההלכה היא שזכות המצוה מגינה רק בשעה שהוא עוסק בה. אומר ה"חתם סופר", זבולון היה בטוח שינצח במלחמה, כי החזיק בתורה של יששכר, וזה יגן עליו, כיון שבזמן המלחמה ממש היתה זו קיימת ומגינה, לכן כתבה התורה "שמוח זבולון בצאתך" למלחמה, כי "יששכר באהליך", לכן תהיה סמוך ובטוח כי התורה והתפילה של יששכר יגנו עליך בזמן המלחמה. אבל "עמים", שאר השבטים, "הר יקראו שם יזבחו זבחי צדק", אבל זה לא

בשעת קיום המצוה, לכן אינם יכולים לשמוח כזבולון.

"ויששכר באהליך" (ל"ג - י"ח)

שאל בעל "שבט הלוי" זצ"ל, לכאורה כאן היה צריך להיות כתוב ויששכר באוהלו, שמתי שזבולון יוצא לעבודתו הוא צריך להיות בשמחה כי יששכר לומד באוהלו (של יששכר), אז מה הפשט באהליך? לפי הפשט הפשוט באהליך משמע שיששכר לומד בביתו של זבולון.

וביאר בזה בב' אופנים, ההסבר הראשון שאמר, הגם שאנתה (זבולון) מחזיק את התורה (ע"י שמחזיק את יששכר) אתה גם צריך בעצמך ללמוד קצת (כגון בלילה או בין עסק לעסק וכו') ולכן כתוב שיש יששכר באהליך של זבולון. ההסבר השני שאמר, שאם זבולון מחזיק את לומדי התורה השכר הוא שבסוף יששכר יהיה נמצא באהליך כפשוטו, שיהיה לזבולון צאצאים תלמידי חכמים.

וכן רואים למעשה הרבה פעמים שתומכי תורה זוכים שבניהם או נכדיהם לומדי תורה ונהיו תלמידי חכמים. התורה מרמזת לנו שזה אחד מהפירות למי שמחזיק תורה.

פעם בחורי הישיבה היו אוכלים כל יום אצל אנשי העיר, וידוע שהיה יהודי בעל עגלה פשוט בעיר ראדין שהציע למרן ה"חפץ חיים" זצ"ל שהוא מוכן לאסוף כל יום את האוכל מכל אנשי העיר המארחים ולהביא את המגשים לבית המדרש במקום שהתלמידים יצטרכו לטרוח ללכת. והח"ח הסכים לכך. זה היה ממש זבולון. ובסוף יוצאי חלציו היו גדולי תורה.

"עמים הר יקראו שם יזבחו זבחי צדק" (ל"ג - י"ט)

הגמ' במסכת מגילה [ו']. אומרת, זבולון היה מתרעם על כך שנפלו בחלקו הרים, ואין לו שטחי חקלאות. אמר לו משה, שיש לו את החלזון ואת הזכוכית הלבנה. זבולון ויששכר קיבלו חלקם יחד, לכאורה, מדוע רק זבולון התלונן בעוד יששכר לא קיבל על חלקו? מסביר המחזק"א, אין דרכו של בן תורה להתלונן. מסופר, ראש ישיבה בא אל ה"חפץ חיים" כדי שימליץ לו על מועמד מתאים כמשגיח לישיבתו. המליץ לו ה"חפץ חיים" על אברהם מסוים, אבל באמצע חול המועד, הוא שלח מכתב שלא יקחו אותו בשום פנים ואופן. מה קרה? מה הבהילות, ועוד בחול המועד? אלא, מיד אחרי שהמליץ עליו, הגיע אותו אברהם והתלונן על כך שאין לו פרנסה. אמר החפץ חיים, משגיח הוא כבר לא יכול להיות, תלונות וטרוניות לא מתאימות לדרכו של בן תורה אמיתי.

חוזרים טעונים ברכה, שהציאה נחשבת להיסח הדעת. במה דברים אמורים, כשלא הניחו מקצת חברים, אבל אם נשאו מקצתם, אינם טעונים ברכה, כי מכיון שהמקצת לא הסיחו דעת, ואילו היוצאים, לקביעותם הראשונה הם חוזרים, ממילא גם לגביהם נחשב שלא הסיחו דעת. אותו הדבר בעסק התורה, אם יושבים ועוסקים יחד בקבוצה, ומקצתם יוצאים לפרנסתם, כיון שחלק נשאר בבית המדרש, אין זה נחשב להיסח הדעת, ובפרט אם העוסק לפרנסתו מחזיק ידי העוסקים בתורה כזבולון ויששכר. זה הפירוש בפסוק "שמוח זבולון בצאתך", ומדוע? כי "יששכר באהליך", וכיון שהוא נשאר ללמוד בבית המדרש, ממילא אין יציאתך נחשבת כהיסח הדעת מהתורה.

"שמוח זבולון בצאתך ויששכר באהליך" (ל"ג - י"ח)

זבולון ויששכר עשו שותפות, זבולון לחוף ימים ישכון ויוצא לפרקמטיה בספינות, ומשתכר ונותן לתוך פיו של יששכר, והם יושבים ועוסקים בתורה. [רש"י]

על הפסוק [פסוק ט"ז] "כי שפע ימים ינקו ושפוני טמוני חול" כתב רש"י, שהיו בחלקם של יששכר וזבולון "טרית וחלזון וזכוכית לבנה", אומר רבי משה פיינשטיין, [הובא בספר הזיכרון לרבי שניאור קוטלר] יוצא מכאן שיששכר לא היה עני משאר השבטים, וא"כ, זבולון לא החזיק את יששכר מדין צדקה, ורק היו שותפים רגילים, שיששכר התפנה לעסוק בתורה, ואת שכרו מלימודו התחלק עם זבולון, וזבולון טיפל גם ב"טרית וחלזון וזכוכית לבנה" של יששכר, וחלק איתו ברווחים.

לפי זה מובן למה הטור והרמ"א הביאו דין זה של יששכר וזבולון בהלכות תלמוד תורה ולא בהלכות צדקה, כי דין זה שייך אפילו כשאין מצוות צדקה בכלל, וכמו יששכר שלא היה בכלל עני, רק זהו מדין מצוות תלמוד תורה שקבעה התורה לאלו שלא יכולים ללמוד, שיכולים לעשות הסכם שותפות עם לומדי התורה, ואז מתקיים על ידי שניהם מצוות תלמוד תורה, ומתחלקים שניהם ברווחים הרוחניים והגשמיים גם יחד.

מובא בשם רבי חיים מוולאז'ין. ששכר ה"זבולון" בעולם הבא לא יהיה רק שכר של תלמוד תורה, אלא שאת אותה תורה שלמד עכשיו היששכר, יידע גם הזבולון, וגם הוא יהיה תלמיד חכם. שאם לא כן, איזה שכר יהיה לו בעולם הבא, בושות יהיו לו, שכל תלמידי החכמים שאותם החזיק יושבים ולומדים, והוא מסתכל מהצד ואינו יכול להשתתף.

ולכאורה אם הוא לא למד, איך יבין בעולם הבא מה שלומדים? ותידין, הגמרא [נדה י"ז]: אומרת, עובר במעי אמו מלמדים אותו כל התורה כולה, ואחרי שנולד שוכח הכל, כדי שיעמול להשיגה, וזבולון על אף שלא למד בתורה, אבל יגיעתו במסחר עבור התלמיד חכם, גם היא נחשבת לו כעמל התורה, ועל ידי עמל זה לתלמוד תורה, זוכה להשיג את מה שלמד במעי אמו ונהיה בעצמו תלמיד חכם.

והנה, יש הסבורים, כי שבט יששכר ההוגים בתורה יומם ולילה, אינם חכמים וחריפים כמו אלה העוסקים במסחר. אבל לפעמים כשיששכר מתעסק מעט במסחר כדי חייו, אנו רואים כי ההיפך הוא הנכון, כי התורה מחכימה את לומדיה עשרת מונים. וזה מה שכתוב "שמוח זבולון בצאתך" כל עוד עדיין "יששכר באהליך", כי אם יששכר יצא פעם למסחר, אז יראו כולם מיהו החכם האמיתי.

הוסיף רבי שלום שבדרון, תראו שלא כדאי להתלונן, הרי אברך זה, פרנסתו כבר היתה מוכנה, שהרי ה"חפץ חיים" המליץ שיקחוהו למשגיח, אבל כיון שהתלונן הפסיד!

"עמים הר יקראו שם יבחו זבחי צדק" (ל"ג - י"ט)

בספר "זכור לדוד" (ספר זכרון על רבי דוד פרנקל מתלמידי החזון איש) כתוב, בוא וראה שלכל מנהג בעם ישראל יש מקור, אפילו למנהג הנפוץ בכל קהילות ישראל לאכול חמין בשבת, שורשו בפסוק "עמים הר יקראו". ע"י פרקמטיה של זבולון, תגרי עובדי כוכבים באים אל ארצו, והוא עומד על הספר, והם אומרים הואיל ונצטערנו עד כאן, נלך עד ירושלים ונראה מה יראתם של אומה זו ומה מעשיה, והם רואים כל ישראל עובדים לאלוק אחד ואוכלים מאכל אחד, לפי שהעובדי כוכבים אלוהו של זה לא כאלוהו של זה, ומאכלו של זה לא כמאכלו של זה, ומתגירין שם, שנאמר "שם יבחו זבחי צדק".

"עמים הר יקראו שם יבחו זבחי צדק כי שפע ימים ינקו" (ל"ג - י"ט)

בתפילת שלמה לאחר שסיים לבנות את בית המקדש, ביקש שהקב"ה ישמע גם את תפילת הנכרי שבא מארץ רחוקה. התנאי לשמיעת תפילת הנכרי - שיבוא מארצו לכאן, ולא שיתפלל משם. אומר ה"משך חכמה", נכרי יכול להיכנס לבית המקדש עד החיל, ולא יכול להיכנס פנימה, ולכן "עמים הר יקראו", שיכולים רק להתקרב להר הבית, ולא להיכנס לתוכו. אמנם, קרבנות יכולים הנכרים להקניס, כמו שכתוב "שם יבחו זבחי צדק", לעומת זאת, עם ישראל יכולים להתפלל בכל מקום בעולם, והתפילה עוברת לארץ ישראל ודרך בית המקדש עולה מעלה.

"עמים הר יקראו שם יבחו זבחי צדק כי שפע ימים ינקו ושפני טמוני חול" (ל"ג - י"ט)

הגמ' ביבמות [כ"ד:] אומרת, בזמן שלמה המלך לא קיבלו גרים, כי היה מצב טוב לעם ישראל בארץ ישראל, והיה חשד שהם לא רוצים להתגיר לשם שמים אלא בגלל השפע והטוב שהיה ליהודים. אומר המגיד מדובנא: גם שבט זבולון לא קיבלו גרים, העשירות של זבולון היתה כל כך גדולה, העסקים שלהם שגשגו כל כך, שהיה חשד שמא הגרים רוצים ליהנות מן השפע שלהם ואין כוונתם לשם שמים. אם בא גוי לשבט זבולון ומבקש להתגיר אצלם, הם עונים לו: גש אל בית הדין הגדול בירושלים, שם יבחנו אותך ויעמדו על כוונותיך האמיתיות והם יחליטו אם להיענות לבקשתך אם לא. "עמים" שבאו להתגיר, "הר יקראו", הם היו מגיעים לזבולון, והוא היה אומר להם לכו אל ההר, הר הבית, אם אתם רוצי להתגיר לכו אליהם, "שם יבחו זבחי צדק", שם יבחנו אתכם ויבדקו את אמיתות רצונכם וכוונותיכם. ולמה? "כי שפע ימים ינקו", כי זבולון היה עשיר כל כך.

"ושפני טמוני חול" (ל"ג - י"ט)

מה הכוונה "ושפני טמוני חול"? אניה נקראת ספינה מלשון "ספון", מוחבא, הנוסעים מחביאים את אוצרותיהם בספינה, כי לא רוצים שכולם יידעו מה יש להם. אומר המגיד מדובנא, כשסוחר מעמים על האניה משא כבד של סחורות ומפליג למדינות הים כדי לייצא את הסחורה, לאחר שמצליח למכור את כל הסחורה, אנייתו מתרוקנת ואם הוא יחזור לארצו כשהאניה

ריקה, יש חשש שהיא תתהפך בקלות ותטבע. מה עושה הסוחר? קונה סחורה אחרת במדינות הים, ומייבא אותם לארצו, אבל אם הוא לא מוצא מה לקנות, בלית ברירה הוא ממלא את האניה בחול ואבנים, כדי שהספינה תהיה כבדה ולא תאבד את שיווי משקלה. לזבולון היה שפע כל כך גדול של עולם, כשהיו מייצאים סחורה, הם לא היו צריכים לייבא כלום, אלא באופן קבוע מלאו את האניה בחול - "ושפני טמוני חול".

"ולגד אמר ברוך מרחיב גד וכו' וטרף זרוע אף קדקד" (ל"ג - ב)

הרגויהם היו ניכרין, חותכים הראש עם הזרוע במכה אחת. [רש"י] שואל הגר"א מוילנא (קול אליהו), מה רוצים לחדש לנו שהרגויהם ניכרים? ומתריץ, אפשר לפרש על פי הרמז, הגמ' במנחות [ל"ג:] אומרת, כי היסח הדעת והפסק בין תפילין של יד לתפילין של ראש, עבירה היא אשר חוזרים עליה מעורכי המלחמה, לכן מגלה לנו התורה, שלבני גד גם עבירה זו לא היתה בידם, לכן היה בכוחם, מידה כנגד מידה, לטרף הזרוע עם הקדקוד בבת אחת בלי הפסק, לחתוך הראש עם הזרוע במכה אחת, בגלל שלא הפסיקו בין תפילין של יד לתפילין של ראש, ולכן יכלו לחתוך הראש יחד עם הזרוע. לכן נאמר עליו "גד גדוד יגודנו והוא יגוד עקב", שישבו בני גד מהמלחמה עם כל גדודיו אגודים ביחד.

"ולגד אמר ברוך מרחיב גד וכו' וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון" (ל"ג - ב - ב"א)

"ברוך מרחיב גד" - מלמד שהיה תחומו של גד מרחיב והולך כלפי מזרח. [רש"י] כתב ב"ילקוט שמעוני", מרחיב גד, שנקבר משה בתחומו של גד. שואל החיד"א, מה ענין הרחבת גבולו של גד לקבורתו של משה רבנו בנחלתו? כתב בספר "מגיני זהב" בשם רבי דוד אופנהיימר, עיקר שאלתם של בני גד ובני ראובן לתת להם אחוזה בעבר הירדן, כיון שהיה להם מקנה רב, ועבר הירדן היתה מקום מקנה, והגמ' בסוטה [י"ד:] מספרת "שלחה מלכות הרשעה אצל גסטרה של בית פעור, הראנו היכן משה קבור. עמדו למעלה נדמה להם למטה, למטה נדמה להם למעלה". וא"כ, הר נבו שבה נקבר משה, היה כשדה שנאבד בו קבר, וההלכה היא שאם מסופק בנחל שמא נערפה בו עגלה, אסור כל הנחל, כיון שאין לו דין "קבוע", וא"כ, הר נבו היה לו דין של בית קברות כיון שלא היה ידוע היכן קברו של משה, וההלכה היא ששדה שנאבד בו קבר הנכנס לתוכו טמא, וא"כ, כיון שנפסק בשו"ע [יור"ד סימן שפ"ח] שבית קברות אסור ברעיית בהמה, נמצא, שאסור היה לבני גד לרעות את בהמתם בכל הר נבו, וא"כ, נחלתם התקטנה, שלא יכלו לרעות את בהמותיהם, כן היה גבולו של גד מרחיב ועולה, כדי למלא את אשר נחסרו בכך שנקבר משה בחלקם. וזה שאמר משה "ברוך מרחיב גד", שיהיה גבולו של גד מרחיב והולך, ואם ישאלו מה נשתנה גד משאר שבטים, "כי שם חלקת מחוקק ספון", שהרי כתוב "ולא ידע איש את קבורתו" ואסור לרעות בכל ההר ההוא, לכן דין הוא שיתרחב תחומו.

"וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון" (ל"ג - ב"א)

הטעם שזכה גד שנקבר משה בחלקו, כתב החיד"א בספרו "ראש דוד" בשם ספר "אמרי נעם" משום שכאשר מינה משה רבנו את דן כראש דגל, יכלו לומר בני גד, הרי גד הוא בכור לזלפה ודן בכור לבלהה, ומדוע לא זכה גד

ראשון, שלפי הדין הוא היה צריך להיות "ומשפטיו עם ישראל", עם כולם בשורה אחת, אבל הוא הלך ראשון לפני כל ישראל.

"צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל" (ל"ג - כ"א)

כתב בספר "בנסת ישראל" לרבי ישראל גולדמן אב"ד גרוסוורדיין זצ"ל [אבות ה' - ת"ב] [ויש שהביאוהו מהרה"ק הדברי יואל מסאטמאר זצ"ל], כי כאן מרומזת דרכו של משה רבינו. בשעה שדיבר עם הקב"ה, היה הולך ומוזכר רק צדקה וחסד של בני ישראל, והרבה בשבחם ככל האפשר. "צדקת ה' עשה", אך אחר כך, כשפנה לדבר אל בני ישראל, אז כבר דיבר איתם דברי משפט ומוסר, כדי שייטיבו דרכיהם.

"ולנפתלי אמר נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה'" (ל"ג - כ"ב)

החיד"א בספרו "ראש דוד" כותב, יש אדם השמח בחלקו אפילו שחסר הוא כמה טובות, בכל זאת נראה הוא כאילו יש לו כל, כיון ששמח הוא בחלקו. ומכיון שכתוב בנפתלי "שבע רצון", עדיין אפשר לחשוב כי לנפתלי היתה מידה טובה זו של "שמח בחלקו" ואפילו שהיה חסר כמה וכמה בטובות, בכל זאת היה "שבע רצון", לכן הוסיפה התורה "ומלא ברכת ה'", ללמד כי באמת היה מלא בכל טוב ולא חסר מאומה, וא"כ היה "שבע רצון" באמת.

"ולנפתלי אמר נפתלי שבע רצון" (ל"ג - כ"ב)

רבי זלמן סורוצקין היה מספר: מעשה במלך שחלה בדיכאון, ורופאיו נלאו למצוא לו מזור. אמר אחד: אם ילבש כתונת של אדם מאושר, ירפא לו. יצאו שלוחים לחפש אדם מאושר, לא מצאו, זה עצבני, זה אכול קנאה, אומללים. בסוף שמעו שעל חוף הים גר בן אדם מאושר, שלא חסר לו כלום. פנו אליו, והודה, שאמנם מאושר הוא ואינו דואג לדבר. ביקשו ממנו את כתונתו להביא למלך, צחק ואמר: זהו סוד אושרי, שאין כותונת לגופי, שאילו היתה לי כותנת, הייתי משתוקק למעיל ואח"כ למעיל פרווה ועוד ועוד, עד שהייתי משתוקק למעון ולארמון. לכן אין ברכת "פותח את ידיך" שלמה אלא כשמתלווה אליה שביעות רצון.

"נפתלי שבע רצון ומלא ברכת ה' ים ודרום ירשה" (ל"ג - כ"ב)

הנשר אינו מתעייף אף פעם בשעת מעופו, שכתוב [ישעיהו מ' - ל"א] "יעלו אבר כנשרים ירוצו ולא ייעפו". דבר נוסף, הנשר דואה ממקומו למעלה בבת אחת, כמו מסוק, ולא כשאר העופות שצריכים הכנה, ומתחילים מעופם בזווית אלכסונית עד שעולים למעלה, כמו מטוס. כך גם בעבודת ה', צריך לעלות למעלה בזריזות, ואם עלתה בו מחשבה טובה, יעשה אותה מיד ללא שהיות והכנות. אומר "בעל הטורים", נפתלי הוא סמל הזריזות - "נפתלי איילה שלוחה" [בראשית מ"ט - כ"א], ואכן "נפתלי שבע רצון" ר"ת נשר, שהיה קל כנשר לעשות רצון אביו שבשמים.

"ברוך מבנים אשר יהי רצוי אחיו וכו'" (ל"ג - כ"ד)

כותב "בעל הטורים", כשמכרו השבטים את יוסף, החרימו את כולם שלא יגלו ליעקב. אמנם סרח בת אשר ידעה ממכירת יוסף על ידי נבואה, אבל השבטים חשדו שאביה אשר - גילה לה את זה, ונידו אותה. ולכן, כעת בא משה רבינו להתירו מנידיו, ולכן מנה כאן את כל הדברים האסורים למנודה, ואמר, "ברוך מבנים אשר" - שיוכל להתחתן וללדת ילדים, "יהי רצוי אחיו" - שלא יבדלו ממנו, "וטובל בשמן רגלו" - שיהיה לו מותר לסוך בשמן, "ברזל ונחושת מנעליך" - שיהיה מותר לו בנעילת הסנדל.

להיות ראש דגל כמוהו, ועם כל זאת, לא אמרו בני גד כלום, לכן נקרא שבטם "אליסף בן דעואל", והכתוב הוא "רעואל", כיון שזכה ונתעלה שרע-א-ל, היינו משה רבינו יקבר בחלקו. לפי דבריו אלו, אפשר לפרש את דברי הפסוק "וירא ראשית לו", ראה גד שראוי הוא להיות ראש דגל, שהרי כל הבכורות מהאמהות היו ראשי דגלים, ראובן, יוסף ודן, וגד גם הוא היה בכור לאמו, ואע"פ כן לא אמר כלום, אלא ראה ולא שאל ולא ערער, לכן זכה "כי שם חלקת מחוקק ספון", והרי זו מידה כנגד מידה, כשם שהוא צפן בליבו את טענותיו ולא דיבר על כך, זכה כי שם צפון וטמיר חלקת מחוקק.

"וירא ראשית לו כי שם חלקת מחוקק ספון" (ל"ג - כ"א)

במדרש "ילקוט שמעוני" [רמז תתקס"ב] כתב, זה קבורתו שנברא בתחילתו של עולם. מפרש ה"דעת סופר" בהקדם מה שפירש ה"כתב סופר" על מה שאמרו חז"ל "ולא ידע איש את קבורתו", "איש" זה משה, שנאמר "והאיש משה עניו מאוד" [ילקוט שמעוני רמז תתקס"ה] מבאר ה"כתב סופר", חטא משה רבינו הרי לא היה חטא, ורק משום ש"סביביו נשערה מאוד" והקב"ה מודקדק עם צדיקים כחוט השערה, רק בגלל זה נענש משה אפילו על חטא קל כזה. אבל משה רבינו בענוותנותו, לא החזיק את עצמו לצדיק כזה גדול שמגיע לו עונש חמור אפילו על חטא קל. ולכן אמרו חז"ל איש זה משה, שמושה שהיה עניו מאוד לא ידע את סיבת מותו. ומוסיף ה"דעת סופר", חז"ל אמרו [בראשית רבה פרשה י"ב], בתחילה כתוב "בראשית ברא אלקים" ואח"כ כתוב "ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים", שמתחילה עלתה במחשבתו לברוא את העולם במידת הדין, ראה שאין העולם מתקיים ושיתף מידת הרחמים, ורק הצדיקים שיכולים לעמוד בדין, מתנהג הקב"ה עימהם במידת הדין, כמו שפירשו את הגמ' במסכת מנחות [כ"ט:], שהראה הקב"ה למשה את ר' עקיבא, ששוקלין את בשרו במקולין. אמר לפניו, רבש"ע, זו תורה וזו שכרה? אמר לו: שתוק, כך עלתה במחשבה לפני, דהיינו, שלכן נענש ר' עקיבא בייסורים קשים ושלטה בו מידת הדין, כי מידה זו עלתה במחשבה לפני הקב"ה בתחילת הבריאה, ולגבי הצדיקים משתמש הקב"ה במידה זו. ולפי זה מבוארים דברי המדרש, "וירא ראשית לו" זה קבורתו של משה שנברא בתחילתו של עולם, כלומר, הסיבה של קבורת משה, מיתתו, היא תחילתו של עולם, דהיינו, המחשבה שעלתה לברוא את העולם במידת הדין, היא שגרמה למשה רבינו להיענש בכל חומר הדין על עבירה כל כך קלה.

"ולגד אמר וכו' כי שם חלקת מחוקק ספון ויתא ראשי עם צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל" (ל"ג - כ"ב - כ"א)

הגמ' בשבת [ק"ד.] אומרת, גד ר"ת של גמול דלים, "ולגד אמר מרחיב גד", אומר ה"בלי יקר", מי שעושה צדקה, מגיע לו ברוח, ולכן הוא מצליח לנצח בכל המלחמות. הגמ' בבבא קמא [י"ז:] אומרת, כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים זוכה לנחלת שני השבטים יוסף וישישכר, אויביו נופלים לפניו כיוסף, וזוכה לבינה כיששכר. מה היה החסד של גד, ומהי הצדקה שהוא עשה? גד בא למשה רבינו וביקש את עבר הירדן, והבטיח ללכת בראש הלוחמים להילחם על הארץ. למה ללכת בראש ולא ללכת עם כולם? ומדוע הוא לא פחד? כי משה רבינו קבור בחלקו, וזה רמז בפסוק "וירא ראשית לו", שהוא נלחם ראשון בחזית, ומדוע הוא לא פחד? "כי שם חלקת מחוקק ספון". "צדקת ה' עשה", ומה היתה הצדקה? שהוא הלך להילחם

רבי מרדכי יוסף מאיזביצא זצ"ל בספרו "מי השילוח" מבאר, שטבע העולם שהעשיר אינו רצוי לאחיו מחמת קנאה, לכן נתברך 'אשר' שיהיה משופע בכל טוב, ובכל זאת גם יהיה רצוי לאחיו...

"ברוך מבנים אשר יהי רצוי אחיו וטובל בשמן רגלו" (ל"ג - כ"ד)

בפרשת ויחי נאמר על אשר "מאשר שמנה לחמו", "שמנה" אותיות "משנה". מביא בספר "לחם לפי הטף" בשם האר"י ז"ל, לאחר פטירתו של אדם, כשדנים אותו לגיהנום, קורא לכל שבט ושבט שיצילוהו משם, ואין קול ואין עונה, אבל אם למד משניות, שבט אשר בא לעזרתו. רמז לדבר מן הפסוק 'ה' העלית מן שאול נפשי' [תהלים ל"ד - ד], "העלית מן שאול נפשי" ר"ת משנה, שע"י המשנה יכולים לצאת מן הגיהנום.

"מעונה אלקי קדם וכו' וישכן ישראל בטח" (ל"ג - כ"ז - כ"ה)

בתחילת ספר בראשית, מביא רש"י אמר ר' יצחק, לא היתה התורה צריכה להתחיל אלא מהחודש הזה לכם, ומדוע התחילה מבראשית? משום "כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים", שאם יאמרו ליסטים אתם וכו'. בספר "דבש וחלב" מפרש הרב מנחם מנדל קריגל שזה רמז בפסוק זה, כי הקב"ה "מעונה אלקי קדם", אני הייתי פה לפני הכל, "ומתחת זרועות עולם", ואז עשיתי את העולם, ולכן "ויגרש מפניך אויב ויאמר השמד", כי ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו, וא"כ, "וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב".

"ויגרש מפניך אויב ויאמר השמד" (ל"ג - כ"ז)

כידוע, הקב"ה הוא תמיד מושיע את ישראל, אבל לא כל אחד ואחד זוכה לראות ולהכיר את יד ה', עד שיש נדמה להם שחכמתם וגבורתם היא שעמדה להם להצליח ולגבור במלחמה. משל למה הדבר דומה אמר רבי איצלה מוואלווין, לחבורת פריצים שיצאה לעיר להשתעשע בציד חיות, והיתה תחרות ביניהם מי יצוד יותר. כמובן שבחבורה זו היו ציידים מקצועיים, וכאלו שלא, אבל הכבוד... היו אלה שלא ידעו לצוד שהיו לוקחים איתם צלף מאומן, והוא כיוון את ידו של הפריץ לירות את היריה המדויקת, והיה נראה כאילו הוא עצמו ירה, לעומדים מהצד נראה כאילו הפריץ ירה והוא הקלעי המוכשר ביותר, ומשבחים אותו על מיומנותו... על זה אומרת התורה "ויגרש מפניך אויב", הקב"ה הוא הנותן לך כח לעשות חיל, והוא המגרש את האויב מפניך, אבל העומד מהצד שלא מבחין ביד השי"ת המכוונת את האדם, "ויאמר השמד", אומר הוא בשל עיוורונו, שהוא בחכמתו ובגבורתו גבר על אויביו.

"וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב אל ארץ דגן ותירוש" (ל"ג - כ"ה)

בספר ילקוט הגרשוני (כללים מין במינו) הביא בשם ספר החיים, שחיבר אחיו של המהר"ל מפראג, שההבדל בין החוטא מצד התאוה לבין החוטא מצד האפיקורסות. שהחוטא מצד התאוה, יש תקווה שכאשר יזקין ותסור ממנו התאוה יחזור בתשובה, ישוב אל ה' ויתחרט על עוונותיו. לא כן האפיקורס, גם כאשר יזקין לא תסור ממנו דעתו המסולפת, וגם כשיגיע לפתח הגהנום, גם שם "לפתח חטאת רובין" בקרבו. והמליץ על זה את שאמרו חכמים, כל איסורים שבתורה בטלים בשישים, אבל מין במינו אפילו באלף לא בטל. כלומר, אדם שעושה כל האיסורים בתורה, כשיגיע

לגיל שישים, יתבטלו התאוות ובוודאי יחזור בתשובה. אבל מין - אפיקורס, במינו - באפיקורסותו, אפילו באלף לא בטל, גם אם יחיה אלף שנה, לא תסור ממנו אפיקורסותו.

בספר "ארץ צבי" שחיבר המגיד מוודיסלב, פירש את הפסוק הנ"ל על פי מה שאמרו חז"ל, בשכר שלוש דמעות שהוריד עשיו, נמסרו בני ישראל בידו בגלות. והקשו רבים: למה לא מתבטלות אותן שלוש דמעות של עשו בים של דמעות שלנו? ותירצו, עשו בכה בגלל שיעקב לקח לו את הברכות של רוב דגן ותירוש, כלומר, ענייני העולם הזה, ואנחנו - גם אנחנו בוכים על אותם הדברים על פרנסה ושאר עניינים, ולא על גלות השכינה, וממילא הדמעות שלנו ושל עשו הם מין במינו, ואפילו באלף לא בטל. ולפי זה יבואר הפסוק שלנו, "וישכון ישראל בטח בדד", עם ישראל כבר מזמן היה יכול לשכון בטח, וכבר מזמן היה בא המשיח, אבל הבעיה היא ש"עין יעקב" על "ארץ דגן ותירוש", שהדמעות שלנו יורדות על ענייני דגן ותירוש, וממילא לא מתבטלות את דמעותיו של עשיו.

"אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' מגן עזרך ואשר חרב גאותך ויכחשו אויביך לך ואתה על במותימו תדרוך" (ל"ג - כ"ט)

לכאורה בפסוק זה יש סתירה, בתחילה כתוב 'עם נושע בה', שמשמעותו שישאל נושע מה' לבדו, ומיד אח"כ 'ואשר חרב גאותך', שמשמע שהיו צריכים ללבוש חרב למלחמה ואף תלו ניצחונם בחרב, ולכאורה מדוע לבשו ישראל חרב למלחמה, הלא ה' ילחם להם אף בלי חרבים?

מבאר ה"חתם סופר" זצ"ל בשם ר' וואלף מבאסקאוויץ, הן אמת ישראל נושע מה' לבדו, אלא שהחרב היא רק גאוה לישראל שיהיה נראה לפני אויביהם כאילו בני ישראל הרגו בהם. וזה שאמר 'אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' - כי ה' ילחם להם ואתם תחרישון'. ואם יפלא בעיניך 'ואשר חרב' למה ילבוש ישראל? אמר 'גאותך' - הוא רק להתגאות, 'ויכחשו אויביך לך' - שהאויבים יאמינו לזה, 'ואתה על במותימו תדרוך' - שהם יראו חרב בידך, ויחשבו כאילו אתה הרגתם בחרב. וזה מה שכתוב 'עזי וזמרת י - ה' - אם בא עוזי וגבורתי אחרי שכבר כרת ה' האויב, הוא משום ש- 'ויהי לי לישועה', שהאמינו האויבים שאני לחמתי מלחמת גיבורים בהם, ואינם יודעים שהכל מאיתו ית"ש.

"אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' מגן עזרך ואשר חרב גאותך ויכחשו אויביך לך" (ל"ג - כ"ט)

על הפסוק [במדבר י' - ל"ה] "קומה ה' ויפוצו אויביך וינוסו משנאיך מפניך", כותב רש"י אויביו של הקב"ה נלחמים נגדו, אבל בעצם הם נלחמים כנגד הקב"ה. "קומה ה' ויפוצו אויביך וינוסו משנאיך", אלו שונאי ישראל, שכל השונא את ישראל, שונא את מי שאמר והיה העולם.

לפי זה כותב בספר "תכלת מרדכי", "אשריך ישראל מי כמוך", מדוע? כי אתה "עם נושע בה", הרי כביכול הקב"ה איתנו בכל הגלויות, ומי שעושה לנו צרות, הוא בעצם אויב להקב"ה, לכן הקב"ה מוכרח להתנקם בו. "אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה", כי כביכול בישועת ה' גם אנו ניוושע, אבל "ויכחשו אויביך לך", האויבים אומרים שהם לא נלחמים נגדך אלא נגדנו.

למצוה, מכאן שזרזים מקדימים למצוות [פסחים ד.]. וגם כאן צריכים להבין, איך התיר אברהם אבינו להקדים העקידה אפילו רגע אחד משום הידור מצוה של זריזות. הלא יש קונה עולמו בשעה אחת, ובוודאי היה יכול יצחק להתעסק בכמה מצוות באותו זמן, אילו לא היה אברהם מקדים העקידה. לפי מה שבארנו שזריזות אינו הידור בעלמא אלא חלק מעצם המצוה עצמה, יש לכאר, שאברהם אבינו הרגיש שחלק מעצם ציווי העקדה הוא קיומו בהקדם האפשרי - בזריזות. ולכן קם מוקדם בבוקר לערוך העקידה, למרות שעל ידי זה יגרע מחייו של יצחק ויגרום שיחסר ליצחק הזדמנויות לקלים עוד מצוות.

"ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו" (ל"ד - א)

כמה מעלות היו, ופסען משה בפסיעה אחת. [רש"י]

בספר **"שמי ושם אבותי"** שואל, יש להבין מדוע פסע משה רבנו את כל המעלות בבת אחת, וכמו שמבאר במסכת סוטה [יג:] שהיו שנים עשר מעלות, לכאורה אדרבה, היה צריך ללכת פסיעה אחר פסיעה, שהרי הציווי היה לעלות לראש ההר, א"כ בריבוי פסיעות יש יותר שכר, וכמו שהגמ' סוטה [כג:] מספרת על אלמנה שהיה בית הכנסת בשכונתה, ובכל יום היתה מתפללת בבית מדרשו של ר' יוחנן. אמר לה, בתי, האם אין בית כנסת בשכונתך. השיבה לו: רב, ולא שכר פסיעות יש לי? מדוע א"כ לא הרבה משה רבנו בפסיעות, הרי העליה להר היתה בשבילו מצוות עשה ושכר פסיעות יש לו עליה? ומביא שמתרצים, לגבי ההליכה לבית הכנסת, נוח לו לאדם להתפלל סמוך לביתו, וכמו שמבאר במסכת בבא מציעא [ק"ז:], לכן ההליכה לבית הכנסת המרוחק, מרבה המצווה בכל פסיעה ופסיעה, אבל עלייתו של משה רבנו להר נבו להיאסף אל עמיו, היתה נגד רצונו של משה רבנו, כי הרבה תפילות התפלל משה רבנו על מנת להיכנס לארץ ישראל, לכן אחרי שנגזר ונחתם דינו והצטווה לעלות אל ראש ההר, פסע את כל הפסיעות נגד רצונו, וביטל רצונו לעשות רצון בוראו, ולפום צערא אגרא.

"ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו" (ל"ד - א)

כמה מעלות היו, ופסען משה בפסיעה אחת. [רש"י]

מה הכריח את רש"י לפרש שמשם רבנו פסע את כל המעלות בפסיעה אחת, מבאר בעל ההפלאה בספרו **"פנים יפות"**, לכאורה יש להקשות, למה כתוב **"ויעל משה מערבות מואב"**, הרי ידוע כי שם היה משה רבנו עם כל ישראל? ועוד שאלה, מה האריכות **"אל הר נבו"**, הרי היה מספיק אם היה כתוב **"אל ראש הפסגה"**? אלא מוכרחים להסביר ש**"מערבות מואב"** פסע משה רבנו ישירות ל**"ראש הפסגה"** ולא במדרגות אל ההר. הצורך בנס זה היה, כיון שיום פטירת משה רבנו היתה בשבת קודש [תוס' מנחות ל.], ואם היה צריך לעלות במעלה ההר, היה זה יותר מתחום שבת, לכן קפצה לו הדרך ובפסיעה אחת עלה לראש הפסגה. ועוד תירוץ, הר נבו עצמו היה מאוס לגבוה גם במחובר, כיון שעבדו בו עבודה זרה, אבל **"ראש הפסגה"** שהיה הר על גבי ההר, שם לא עבדו עבודה זרה, וכיון שהקב"ה לא רצה שמשם רבנו יעבור במקום טמא, לכן קפצה לו הדרך מערבות מואב היישר אל ראש הפסגה. ולפי"ז מובן גם הפסוק להלן [ל"ד - ו] **"ויקבור אותו בגי בארץ מואב מול בית פעור"**, וכתב רש"י, קברו היה מוכן שם מששת ימי בראשית, ובספר פרחי רש"י מובא: בעצם קשה, היאך היה מותר לקבור את משה סמוך לעבודה זרה, והלא אסור לקבור צדיק אפילו סמוך לרשע, ולא כ"ש

פסוק זה היה שגור בפי המשגיח של ישיבת מיר **רבי ירוחם ליוואוויץ זצ"ל** בכל שנה בריקודי שמחת תורה. תלמיד מתאר את המחזה המופלא בלומדו בישיבה בשמחת תורה שנת תרצ"ד, הוא מתאר איך בהיכלה של ישיבת מיר רקדו מאות בני הישיבה בהתלהבות עד כלות הכוחות לכבודה של תורה. כשהגיעו בתום הריקודים לאפיסת כוחות ועמדו להכניס את ספרי התורה להיכל, עלה המשגיח הנערץ **רבי ירוחם זצ"ל** לכימה, נשא כפיו למרום ושר בדביקות את מילת הפסוק **"אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה"**, וכל התלמידים שרו לעומתו, ואז פתח המשגיח ואמר: **אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' פירש"י** מה לי לפרוט לכם כל הברכות, כלל דבר הכל שלכם. משל למה הדבר דומה לאדם המקבל פועל לעבודה, הוא קצב לו תנאי מחיה, דיור, ביגוד, וכלכלה. חוזה מפורט עם הרבה סעיפים ופרטים, אבל כשהוא נושא אישה אינו צריך לפרט אלו בגדים תקבל ואלו תכשיטים, איזה אוכל ואיזה דיור, הן עקרת הבית היא עמו וחלק כחלק מפיתו תאכל ובמעונו תדור. כללו של דבר הכל שלה!

שוב נשא המשגיח ידיו לשמים ופרץ בשירת **אשריך ישראל**, ומאות פיות ענו לעומתו, והשירה התחדשה מחדש בכל תוקף ועוז. מי שזכה לשמוח בשמחת התורה עם גדולי ישראל היה יכול לראות מהי שמחה אמיתית אין סופית, כי כשאדם מלא וגדוש בתורה יחד עם יראת שמים אפשר לראות את פנימיותו כמה שהוא מאושר. (לתתך עליון)

"ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו" (ל"ד - א)

כמה מעלות היו, ופסען משה בפסיעה אחת. [רש"י]

אע"פ שאנו רואים כמה השתוקק משה רבנו להישאר בחיים ולעבוד את השי"ת, והיה מוכן אפילו להיות כתלמיד לפני יהושע, רק אם ישאר בחיים לעבוד את ה', אבל כשנגזרה עליו מיתה, אומר **רבי שלמה בלוך** משמו של ה**"חפץ חיים"**, מסר את נפשו על דבר ה', שהרי הקב"ה אמר למשה **"עלה וכו' ומוט שם"**, והיתה מיתתו תלויה בעלייתו, ולא רק שלא שהה, אלא אדרבה, פסע כמה מעלות בפסיעה אחת. זהו קידוש ה' כאשר מוסר האדם נפשו למען רצון ה'.

"ויעל משה מערבות מואב אל הר נבו" (ל"ד - א)

מערבות מואב אל הר נבו, כמה מעלות היו ופסען משה בפסיעה אחת [רש"י]

לכאורה צריכים להבין, איך התיר משה לעצמו לפסוע ההרה בפסיעה אחת, ולהקדים מיתתו אפילו בכמה שניות משום הידור מצוה. באותם השניות בוודאי היה יכול משה לעסוק בהרהורי תורה ויראה. ואם כן, היתכן שמשום הידור מצוה מותר להקדים איבוד נפש ולהפסיד מצוות אלו.

מבאר בספר **"באר מחוקק"**, לומדים אנו מזה יסוד גדול בהבנת ענין הזריזות. זריזות אינו הידור בעלמא באופן קיומו של כל מצוה, אלא הוא חלק ממש מעצם המצוה. ולכן משה טיפס על ההר במהירות, לקיים מצות ה', ואף שעל ידי זה יפסיד מחייו ומקיום מצוות, מכל מקום טיפס על ההר, מאחר שנכלל בעצם הציווי להביא את מיתתו במהירות.

וכדבר הזה מצינו בכתוב **"וישכם אברהם בבוקר ויחבוש את חמורו ויקח את שני נעריו איתו ואת יצחק בנו ויבקע עצי עולה ויקם וילך אל המקום אשר אמר לו האלוקים"** [בראשית כ"ב ג.]. ברש"י כתוב וישכם אברהם בבוקר, נודרז

את נשמתו של משה רבנו לאחר פטירתו, ואז כתב את כל שלוש עשרה ספרי התורה, ואח"כ שוב ניטלה נשמתו ונסתלק מהעולם.

"וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה'" (ל"ד - ה')

הקב"ה אומר ומשה כותב בדמיו. [רש"י]

כותב ה' תפארת שלמה" מרדומסק, לא על "וימת שם" שפך משה דמעות, אלא על השבח "עבד ה'" שהיה צריך לכתוב על עצמו.

הגר"א מוילנא ב"אדרת אליהו" כתב, אפילו שבחיו של משה רבנו, קרא לו הקב"ה "עבדי משה", בכל זאת "עבד ה'" זכה להיקרא רק עכשיו, וזו המעלה הגדולה שבכולם, שנקרא "עבד ה'", כמו שהגמ' אומרת בשבועות [מ"א:] עבד מלך כמלך.

"וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה'" (ל"ד - ה')

הגמ' בסוטה [י"ג:] שואלת, והיכן משה קבור? בחלקו של גד, שכתוב "וירא ראשית לו", למה גד רצה את ראשית הכיבוש, "כי שם חלקת מחוקק ספון". חלקו של גד היה ארבע מילין, אותן ארבעה מי הוליקו? מלמד שהיה משה מוטל בכנפי שכינה, ומלאכי השרת אומרים "צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל", והקב"ה אומר [תהילים צ"ד - ט"ז] "מי יקום לי עם מרעים מי יתייצב לי עם פועלי און". שואל ה' בית יצחק, "כשעורכים הספד על אדם חשוב, בנוהג שבעולם שהרב הגדול מספיד ראשון, ואחריו מספיד משנהו וכן הלאה, ואילו כאן מלאכי השרת הספידו קודם ורק אחר כך הקב"ה, הכיצד? ומסביר בדרך משל, היתה פעם אמה שהיו לה הרבה ילדים, חלקם טובים, חלקם פחות טובים וחלקם יותר גרועים, אבל אמה זו אמה, בכולם היא טיפלה במסירות רבה. יום אחד היא נפטרה ועשו לה הלוויה גדולה, עמדו שני אנשים ליד מיטתה, אומר האחד, אה, מסכנים הילדים הטובים שלה, היא טיפלה בהם בכל המסירות וב"ה ראתה מהם נחת, ועכשיו מה יהא עליהם? השיב לו השני, על אלו אתה מרחם? אלו יסדרו, הם מחונכים, הם קיבלו יסודות טובים, הבעיה היא דווקא על הילדים הסוררים, מה יהיה איתם, מי יטפל בהם עכשיו? אם בחיי אמה לא התנהגו כשורה, כעת הם עלולים להתדרדר עוד יותר. באו מלאכי השרת ואמרו, אה! איזה צדיק היה משה, "צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל", אמר להם הקב"ה: לא זאת הבעיה, אלא "מי יקום לי עם מרעים מי יתייצב לי עם פועלי און", עד עכשיו היה משה רבנו מטפל בבנים ה' לא טובים", אבל מעכשיו מה יהיה איתם? מי יטפל בהם.

"וימת שם משה עבד ה' בארץ מואב על פי ה'" (ל"ד - ה')

הגמ' בבבא בתרא [י"ז:] אומרת: "על פי ה'", מכאן שמשה לא שלט בו מלאך המוות ורמה ותולעה. כותב ה' תורה תמימה, "פשוט הדבר שלא שלט במשה רבנו מלאך המוות, כיון שאמרו חז"ל בספרי: כי הקב"ה כביכול בעצמו נטל את נשמתו, וזהו מיתת נשיקה שהגמ' אומרת שהיא בנחת ולא בייסורים, וממילא לא שלט בו מלאך המוות, ולכן גם לא שלטה בו רמה ותולעה, שהרי הגמ' בעבודה זרה [כ"ג:] אומרת, לפני שאדם נפטר, זורק בו מלאך המוות טיפה של מרה, ממנה מת וממנה מסריח, ומטיפה זו מתהווה מגופו רמה ותולעה, אבל משה רבנו שמת על פי ה', לא זריקת מרה ולא שלט בו מלאך המוות, ממילא בטלה הסיבה לרימה ותולעה.

סמוך לעבודה זרה? לכן אומר רש"י "קברו היה מוכן שם מששת ימי בראשית", א"כ היה הקבר קודם לעבודה זרה, ובאופן כזה אין העבודה זרה יכולה לאסור את הקבר, כפי ששינוי במשנה [ע"פ גמ"ד] "שאל פרוקלוס בן פלוספוס את רבן גמליאל בעכו, שהיה רוחץ במרחץ של אפרודיטי, כתוב בתורתכם לא ידבק בידך מאומה מן החרם. אמר לו, לא באתי בגבולה, היא באה בגבולי".

"ואת הנגב ואת הכמר בקעת ירחו עיר התמרים עד צוער" (ל"ד - ג')

כתוב במכילתא בסוף פרשת שלח, הראהו הקב"ה למשה את אשת לוט, שנאמר כאן "עד צוער" ובפרשת וירא כתוב "ולוט בא צערה". וצריך ביאור, לשם מה הראהו הקב"ה את אשת לוט? מתרץ רבי חיים קניבסקי בספרו "טעמא דקרא", הגמ' בסוף פרק ראשון במסכת סוטה שואלת, מדוע משה רבנו השתוקק כל כך להיכנס לארץ, וכי לאכול מפריה הוא צריך? אלא, כי רצה לקיים מצוות התלויות בארץ. א"כ יש להבין, מה הרוויח משה רבנו שהראו לו את הארץ, וכפי המבואר במדרש היה זה על פי בקשתו, והרי בראיה זו אין הוא מקיים את המצוות התלויות בארץ? אבל, חז"ל תיקנו ברכות רבות על הראיה, וכמו שהגמ' אומרת במסכת ברכות [פרק הרואה], הרואה מקום שנעשו בו ניסים לישראל צריך לברך, כי הראיה מעוררת באדם את הרגשת הנס, וראוי לתת שבח והודאה למקום. לכן ביקש משה רבנו לכל הפחות לראות את הארץ, כדי שיתן שבח והודאה למקום על זה, והרי בגמ' שם אמרו: הרואה אשתו של לוט, צריך שיתן שבח והודאה לפני המקום, א"כ מובן מדוע הראהו הקב"ה אשת לוט, כדי שיוכל לברך ולהודות לקב"ה על ראייה זו.

"וימת שם משה" (ל"ד - ה')

הגמ' במסכת בבא בתרא [ט"ז:] מביאה מחלוקת, מי כתב את שמונה הפסוקים האחרונים שבתורה, אבל בזהר הקדוש כתוב, החזיר הקב"ה את נשמתו של משה רבנו אחר פטירתו, עד שגמר לכתוב את כל התורה כולה. לפי זה ביאר המלבי"ם בספרו "ארץ חמדה" את הפסוק בתהילים [י"ט - ה'] "תורת ה' תמימה משיבת נפש", שתורת ה' תמימה, ונשלמה כולה ע"י משה רבנו. ואם תשאל, איך כתב משה רבנו "וימת שם משה"? התיירץ הוא "משיבת נפש", שהקב"ה השיב את נשמתו של משה רבנו, וסיים לכתוב את כל התורה כולה. לפי"ז גם ביאר רבי שלמה הכהן מוילנא את הגמ' במגילה, שהמנן שמח שהפור נפל בחודש אדר בו נפטר משה רבנו, ואומרים חז"ל, ולא ידע שבז' אדר מת משה ובז' אדר נולד משה. ולכאורה, מדוע הקדימו מותו ללידתו? אבל לפי הזהר הקדוש מובן היטב, שהרי באותו יום בו ניטלה נשמתו של משה רבנו, באותו יום החזיר הקב"ה את נשמתו, כדי שיוכל לסיים את התורה, והרי זה כאילו נולד ביום זה מחדש.

לפי"ז מתרץ בספר "דברי חיים" את קושיית הרא"ש במסכת פסחים [פרק ערבי פסחים] על דברי הגמ' שתיקנו לומר בשבת במנחה "צדקתך צדק" כנגד שלושה גדולי עולם שנפטרו בשבת, יוסף, משה ודוד. שואל הרא"ש, איך אפשר לומר שמשה רבנו נפטר בשבת, הרי כתוב במדרש שביום פטירתו כתב משה רבנו שלוש עשרה ספרי תורה, שתים עשרה מסר לשבטים וספר תורה אחד הניח בארון קודש, ואם יום פטירתו היה בשבת, איך כתב את ספרי התורה? אבל לפי דברי הזהר הקדוש אפשר לומר, שהקב"ה החזיר

"לא כהתה עינו ולא נס ליחה" (ל"ד - ה)

הגמ' בשבת [קנ"ב]. אומרת, יש הבדל תהומי בין תלמידי חכמים לבין עמי הארץ, המתגלה לעת זקנותם. בשעה שתלמידי חכמים מזדקנים, חכמה נתוספת בהם, אך כאשר פוקדת הזקנה את עמי הארץ, הרי הם יורדים ממעלתם - "ועמי הארץ כל זמן שמוזקנים טפשות נתוספת בהם".

בהגדה של פסח "באהלי צדיקים" מביא הרב וואלף סיפור שמוכיח זאת. המגיד רבי נחמן מטולצ'ין סיפר, שנסע פעם עם בעל עגלה גוי, ובכל בית מרוח ירד לשונות כוסית. באמצע הדרך, עצר העגלון ליד חורבה ונכנס לתוכו, שאל אותו הרב, מה מצאת שם? ענה לו העגלון, פעם היה כאן בית מרוח. נכון, אומר לו הרב, אבל עכשיו אין כלום. נכון, ענה לו העגלון, אבל כעת אני נזכר בימים הטובים ההם. אמר הרב, עכשיו הבנתי את הגמ' שאומרת ככל שאדם מזדקן יותר, כך גופו חלש יותר והתאוות גם הם נחלשות יותר, זקני עם הארץ מתגעגעים לאותן תאוות, והם יושבים וחושבים כל הזמן על החיים שהיו פעם, ועל התאוות שהלכו לבלי שוב. ואילו אצל תלמידי חכמים מתרחש תהליך הפוך, תמיד הם רצו לפרוץ קדימה, להתעלות ולהתקדש, אבל בצעירותם היה להם קשה עם היצר הרע, וכעת בזקנותם הם מצליחים להשתחרר מהכבלים ולפרוץ קדימה עם כל כוחותיהם, ולכן דעתם מתוספת עליהם.

"ויקבור אותו בני" (ל"ד - ו)

מבואר ברש"י שהקב"ה בכבודו קבר את משה רבינו.

הגמרא בסנהדרין [ל"ט] מביאה: שאל אותו מין את רבי אבהו, כתוב ויקחו לי תרומה, מכאן שהקב"ה כהן, ואיך נטמא למשה? אמר לו רב אבהו שהקב"ה טבל במקווה של אש, שכתוב: הנה ה באש יבוא, והראיה שטבילה באש מועילה, שכתוב: כל אשר יבוא באש תעבירו באש.

התוספות שם אומרים שקושייתו של אותו מין אינה קשה בכלל שהרי ישראל בנים להקב"ה ואב כהן מטמא לבניו. והקשה המהרש"א על התוספות: הרי כהן גדול לא מטמא אפילו לבניו? ותירץ: שכתוב אצל משה: ולא ידע איש את קבורתו, א"כ משה היה מת מצווה, ולמת מצווה גם כהן גדול מטמא.

"ויקבור אותו בני" (ל"ד - ו)

מבואר ברש"י שהקב"ה בכבודו קבר את משה רבינו. ומוסיפים חז"ל [סוטה דף י"ד]. שתורה תחילתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים, תחילתה גמילות חסדים כמו שראינו אצל אדם הראשון "ויעש ה' לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם" [בראשית ג' - כ"א] ושם מסבירים שהקב"ה בכבודו הלביש את אדם הראשון.

נשיא ישיבת פוניבז' רבי אברהם כהנמן זצ"ל סיפר שפעם שאל את אביו הרב מפוניבז' זצ"ל למה הוא עשה את כל המוסדות, מוסד ליתומים, בתי אבות וכו', מה כל זה שייך לישיבה? או שיעסוק בישיבה או במוסדות וכו'. וענה לו רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל "תורה תחילתה חסד וסופה חסד וזה תנאי לקיום התורה, אם רוצים שמפעל התורה (הישיבה) תצליח חייבים לערב גם גמילות חסדים ביחד עם התורה, ולכן אני גם עושה חסד ליתומים וכו'". מכל החסדים האלו רצה את הסייעתא דשמיא לישיבה שעד היום הזה הולך וגודל בחסדי שמים ביחד עם המוסדות.

"לא כהתה עינו ולא נס ליחה" (ל"ד - ו)

שואל רבי מאיר שפירא זצ"ל, מפני מה הוזכרו דווקא שתי דוגמאות אלו - כהתה עינו ונס ליחו, כדי להבליט את רענותו של משה רבינו ביום פטירתו. ותירץ, כיום כשמנהיג עולה לגדולה הוא מתעלם ממעשי עוולה שנעשים על ידי מקורביו. אולם משה רבינו, למרות היותו מנהיגם ורבם של ישראל, 'לא כהתה עינו' - כלומר הוא לא עצם עין מלראות את הנעשה, ואם ראה מעשה רע, 'לא נס ליחו' - הוא לא התעלם מכך, אלא הגיב ותיקן מיד, ולא פחד מתגובותיהם של אנשים העלולים להיפגע מכך.

"ומשה בן מאה ועשרים שנה במוותו לא כהתה עינו ולא נס ליחה ויבכו בני ישראל את משה וגו'" (ל"ד - ו - ח)

הקשה הגאון רבי יהודה אסאד זצ"ל בספרו "דברי מהרי"א", למה נסמכו שתי מקראות אלו שמשמע מסמיכות הפסוקים שמשום ש'לא נס ליחה' לכן 'ויבכו בני ישראל'?

ותירץ, יש ב' מיני מיתות - האחת - טבעית, דהיינו כשהאדם בא בימים ותש כוחו ונס ליחו, וממילא נפרדו הארבע יסודות וימות. והשנית - מחמת מקרה הזמן, או שנגזר עליו מן השמים מחמת חטא, ואפילו בחצי ימיו יעזוב את עולמו ואפילו הוא בריא. ויש חילוק ביניהם, כי מי שמת מחמת זקנותו, אין צריך להתמרמר עליו ביותר, כי זכה שהשי"ת האריך לו ימיו ושנותיו לפי הטבע - כל מה שיוכל לחיות. אבל מי שמת בחצי ימיו, שמחמת הטבע וכוחותיו - היה יכול לחיות עוד כמה שנים, על זה צריך להתאבל ביותר ולעורר קינה. והנה משה רבינו על אף שהיה כבר בן מאה ועשרים, עדיין שלא נס ליחו ולא כהתה עינו, ולכן ויבכו בני ישראל.

"ויבכו בני ישראל את משה" (ל"ד - ח)

בני ישראל הזכרים, אבל באהרן, מתוך שהיה רודף שלום בין איש לרעהו, ובין אשה לבעלה, כתוב כל בית ישראל, זכרים ונקבות. [רש"י]

שואל רבי יהושע לייב דיסקין, מה רוצה רש"י לומר לנו, הרי פסוקים אלו באים לשבח את משה רבנו, ואילו רש"י מכה את גדולתו כביכול? ומתירץ, אדרבה, ודאי אהרן היה אהוב על כולם כי היה רודף שלום ועושה שלום בית, אבל משה רבנו, מתוקף תפקידו כרבן של ישראל היה לו הרבה דיני תורה, ובהכרח שבדיני תורה לא כולם יוצאים מרוצים, ואילו שהפסידו בדין תורה היה להם טענות נגדו, ובוזה שיבחה התורה את משה רבנו, שמילא את תפקידו בנאמנות, ולא נרתע מלהכריע ולפסוק אפילו שעל ידי זה רכש לעצמו אויבים שלא בכו בפטירתו.

"ויבכו בני ישראל את משה בערבות מואב" (ל"ד - ח)

בני ישראל - הזכרים. [רש"י]

הקשו המפרשים: מדוע אצל אהרן כתוב 'כל בית ישראל' בין הזכרים ובין הנקבות, וכאן רק הזכרים? מתירץ רבי יעקב יהושע פרומן זצ"ל בספרו "נחלת יעקב יהושע", בפסוק מסופר שבני ישראל בכו על משה רבינו בערבות מואב. וכתוב ב'ספרי' [זוטא] על הפסוק 'ויעל משה מערבות מואב' - אל תקרא מערבות אלא 'מערבות' לשון 'ערב', משל לאחד שהלוה לחבירו ע"י ערב, כך אמר משה: כל זמן שהייתם חוטאים אני מבקש מן הקב"ה ומוחל לכם, עכשיו הגיע עונתי ליפטור מן העולם - יצאתי מן הערבות, עיי"ש. ולפי זה עיקר בכייתן היה ב'ערבות מואב' על הערבות של משה רבינו שלא יהיה מעתה מי שיבקש עבורם - כי מסתלק הערב. והנה כתוב ברא"ש [ברכות כ"א] 'שנשים לא היו בכלל ערבות', וא"כ עבור הנשים לא היה משה רבינו ערב,

ולכן כתוב 'ויבכו בני ישראל בערבות' - עבור הערבות של משה שפסקה בעת פטירתו, משום שרק עבורם הוא היה ערב אבל לא על הנשים.

"ויתמו ימי בכי אבל משה" (ל"ד - ה)

שואל רבי זלמן סורוצקין, מדוע אצל יעקב אבינו לא כתוב ויתמו ימי בכי יעקב? ומתוך, כי בפטירת משה רבנו, כל כמה שהיה העם שבור ומדוכא, חזקה אותם הידיעה שהיום הם נכנסים לארץ, ושמחת הגאולה הקרובה היתה בכח להשקיט את הכאב, לכן נאמר "ויתמו". אבל בפטירת יעקב התחיל השעבוד והצרות האמיתיות, וכמו שכתוב בילקוט שמעוני בפרשת ויחי, כיון שנפטר יעקב התחיל השעבוד, ולכן לא כתוב שם ויתמו.

"ויתמו ימי בכי אבל משה ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו" (ל"ד - ה - ט)

כותב ה"חתם סופר", לולי דמסתפינא הייתי מפרש: "ויתמו ימי בכי אבל משה", כאשר נגמרו ימי הבכי על הסתלקות משה, בכו בכיה אחרת, שראו "ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו", שכל אחד ואחד הצטער שיכול היה לשרת את משה בעצמו ולזכות שיאירו פניו כלבנה, אלא שעצלותו של כל אחד ואחד גרמה לו שלא זכה. לכן מגודל צער זה "ויתמו ימי בכי אבל משה", כי עכשיו היו שקועים באבל על עצמם.

"ולא קם נביא עוד בישראל כמשה" (ל"ד - י)

כתוב בתהילים [כ"ד-ג] "מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו", והפירוש כותב בספר "תכלת מרדכי", "מי יעלה בהר ה'", מי יעלה ויתעלה, כאלה יש הרבה, אבל "ומי יקום במקום קדשו", שיישאר שם למעלה, כאלה אין הרבה, הרבה עולים ויורדים ושוב עולים ויורדים וחוזר חלילה. כל הנביאים לא היו בדרגה של משה רבנו מכמה בחינות, אחת מהן, לפי הרמב"ן, משה רבנו דיבר עם הקב"ה מתי שרצה, תמיד היה מוכן לנבואה, משא"כ שאר הנביאים, כלומר, הם היו עולים לדרגה של נבואה, אבל אח"כ יורדים ושוב עולים. "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה", היחיד שקם ונשאר באותו מקום, נשאר כל הזמן במדרגתו הנבואית הקרובה, היה משה רבנו.

"ולא קם נביא עוד בישראל כמשה" (ל"ד - י)

כתוב בספרי: בישראל לא קם אבל באומות העולם קם, ומנו בלעם. שואלים המפרשים, איך אפשר לדמות את משה רבנו לבלעם הרשע? כותב בספר "אבני שמואל", הערות על ספר "סערת אליהו", ששמע מדודו וקנו רבי חיים וואלוז'נר, ישנם שני בעלי חיים היודעים לכווין את השעה, ויודעים מתי חצות היום והלילה, הנשר והעטלף, אך יש הבדל גדול ביניהם, הנשר, כח ראייתו חזק מאוד, וככל שהשמש מאירה יותר, כך מתגברת ראייתו והוא עף כנגד השמש, אך כאשר מתמעטת אור השמש, נעשית ראייתו כהה, עד שבליילה לא רואה. לעומתו, העטלף אינו יכול לסבול את אור השמש, והוא גר בחשיכה, ככל שחשוך יותר, כך הוא רואה יותר טוב, וכשהשמש מאירה הוא מפחד מאורה. א"כ, שניהם מבחינים בזריחת השמש, אלא שהנשר מבחין בה כדי לראות אור וחיים, והעטלף מבחין בה כדי להתחבא ולהסתתר. כך גם בשקיעתה שניהם מבחינים, הנשר מבחין במיעוט האור, והעטלף בהתגברות החושך. זהו ההבדל בין נבואת משה לבלעם הרשע, שניהם ידעו לכוון את השעה, וידעו מתי עת רצון ומתי עת זעם כביכול, אלא שמשו רבנו ידע זאת בהבחנתו בתוספת האור, בתוספת הנבואה, וכשהרגיש שהתמעטה ממנו התגלות האור, הוא הבין כי זה זמן זעם, לעומתו בלעם, גם הוא ידע את הזמנים, כשהיה עת רצון הוא היה נופל על

הארץ - "נופל וגלוי עיניים", נדחה מפני השכינה, ומכאן הבין שהוא "עת רצון", וכשהיה "עת זעם", חש בהתגברות כוחו וקם על רגליו, ומכאן ידע שיש לו שליטה לקלל. א"כ, שניהם ידעו את הזמנים, אלא להבדיל אלה אלפי הבדלות, משה רבנו ע"ה ראה זאת בדרך האורה, בקדושה ובטהרה, בזמן ששרתה עת רצון להשפיע אורה וברכה בעולם, אז התעוררה נבואת משה, וכיון את השעה לבקש מהקב"ה, לעומתו בלעם, גם הוא ידע את הזמן הזה, אלא שאז כבש את נבואתו והמתין לזמן בו נסתמו צינורות האור והשפעת הטובה, ואת מקומם מלאו רוח זעם וקצף על ישראל. על זה נאמר "ולא קם כמשה" על דרך הקדושה, אבל על דרך החושך קם, ומנו, בלעם.

"ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וכו' לכל האותות והמופתים אשר שלחו ה' לעשות" (ל"ד - י - י"א)

רבי חיים קניבסקי בספרו "טעמא דקרא" כותב, רוב הניסים שעשו הנביאים היו ניסים נסתרים, כמו שכתב רש"י במלכים [ב' - ד] על הפסוק "וסגרת הדלת", שכבוד הנס הוא לבוא בהצנע, ואפילו אם היו ניסים שנעשו בגלוי כמו העמדת החמה ע"י יהושע, היה זה בדרך מקרה, אבל על פי רוב היו הניסים נסתרים. אבל משה רבנו, כל הניסים וכל האותות והמופתים שעשה, היו גלויים לעין כל ובפרסום רב לעיני כל ישראל. לכן אומרת התורה "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה" שכל ניסיו ומופתיו היו גלויים וידועים, "לכל האותות והמופתים אשר שלחו ה' לעשות לעיני כל ישראל".

"ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וכו' לכל האותות והמופתים אשר שלחו ה' לעשות" (ל"ד - י - י"א)

כותב ה"חתם סופר", כל הנביאים וחכמי ישראל היו לאור עולם להאיר לעם ה', אבל לא היה בכוחם לרומם את העם למדרגת נביאים, אבל משה רבנו פעל לרומם את העם עד שראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי, וקרבו לפני הר סיני, שם "פנים בפנים דבר ה' עמכם" "ומראה כבוד ה' כאש אוכלת בראש ההר לעיני בני ישראל", ולבסוף האציל מרוחו על כל הזקנים, ומנבואתו ניבאו כולם. וזה הפירוש "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וכו' ולכל המורא הגדול" - זה גילוי שכינה, "אשר עשה משה לעיני כל ישראל", שכולם זכו לגילוי שכינה על ידו.

עוד כותב ה"חתם סופר" צ"ל, משה רבינו לא הגיע לדרגת השלימות של חנוך, כי משה מת ונקבר בארץ, בעוד שחנוך לא מת ונהפך מאדם למלאך. אלא שיש הבדל גדול בין שני צדיקים אלו. משה רבינו השאיר אחריו 'ממלכת כהנים וגוי קדוש', ולכן נאמר עליו ש'לא קם נביא עוד כמשה'. לעומת זאת, חנוך השאיר אחריו דור עקום ומושחת, ואחרי הסתלקותו בא מבול על הארץ. לכן נכתב על חנוך [בראשית ה' - כ"ד] "ויתהלך חנוך את האלוקים ואיננו", מאחר שחנוך לא העמיד ממשיכים, הרי שעם הסתלקותו לא נשאר ממנו זכר - 'ואיננו'.

"ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וכו' לכל האותות והמופתים אשר שלחו ה' לעשות בארץ מצרים" (ל"ד - י - י"א)

שואל רבי חיים מברסק, איך אפשר לומר "ולא קם נביא עוד בישראל" שלא יהיו כאלו מופתים, הרי כתוב שלעתיד לבוא "כימי צאתך ממצרים אראנו נפלאות", שגם לעתיד לבוא יהיו אותות ומופתים כמו במצרים? ותיירץ על זה הגר"ח, כי באמות יהיו גם לעתיד לבוא נפלאות כמו במצרים, אבל זאת תהיה נבואה רגילה ולא בדרגת נבואתו של משה רבנו, לכן הדגישה התורה "ולא קם נביא עוד כמשה וכו' לכל האותות והמופתים", היינו שעל אותות ומופתים אלו לא קם עוד נביא במדרגתו של משה רבנו.

"ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים" (ל"ד - י)
שואל הרמב"ן, מה השבח של משה רבנו "אשר ידעו ה' פנים אל פנים", והרי אצל כל ישראל נאמר "פנים בפנים דבר ה' עמכם"? ומתריץ, יש הבדל גדול, אצל ישראל כתוב "מתוך האש", שלא ראו הפנים ממש, וכן מפורש בפסוק "ועל הארץ הראך את אשו הגדולה ודבריו שמעת מתוך האש".

מסביר את דבריו רבי מרדכי גימפל יפה, על פי מה שכתב בספר העיקרים, שכל הנביאים היתה נבואתם "באספקלריה שאינה מאירה", שזה מכח הדמיון, כמו שאמר ישעיהו [י - ה] "אוי לי כי נדמתני", שנפלתי מכח הדמיון, והראיה, "כי את ה' צבקות ראו עיני", וזה הרי לא יתכן, שהרי אין לו דמות, וזה שאומרת התורה "כי לא ראיתם כל תמונה", ועל כרחך "כי נדמיתני". ולכן הראיה של ישראל "פנים בפנים" היא באספקלריה שאינה מאירה, ובכח הדמיון, כמו שרש"י כותב ביבמות [ט:ט] "כסבורים לראות ולא ראו, ואילו משה רבנו הסתכל באספקלריה המאירה".

"ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים" (ל"ד - י)
הספרי כותב כאן, בישראל לא קם, אבל באומות העולם קם, ומנו, בלעם. מסביר ה"כתב והקבלה", "קם", מעין התקוממות, במרי וחוצפה. וזוהי כוונת הספרי "בישראל לא קם", אף נביא אחר לא העיז לומר שהוא גדול כמשה, אבל באומות העולם "קם" עם פנים להידמות למשה רבנו, ומי זה היה? "בלעם הרשע".

"לפרעה ולכל עבדיו ולכל ארצו" (ל"ד - י"א)
בספר "תפוחי חיים" כתב, יש לומר שהיו אותות ומופתים שנגעו לפרעה לבד, או לעבדיו, או לארצו, ולא כמשחית שאינו מבחין בין טוב לרע, ולכל אחד מהם עשה שיקבל עונשו כגמולו, וכמ"ש בקריעת ים סוף כקש, כאבן וכעופרת.

"ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל" (ל"ד - י"ב)
לעיני כל ישראל, ר"ת כהנים לוויים ישראלים.

"ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל" (ל"ד - י"ב)
לעיני כל ישראל - שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם שנאמר "ואשברם לעיניכם" והסכימה דעת הקב"ה לדעתו שנאמר "אשר שברת - יישר כחך ששברת". [רש"י]

שואל האדמו"ר רבי יחזקאל מקוזמיר, מהו ה"יישר כח" שמגיע למשה רבינו על שבירת הלוחות? ומה הטעם שסיים רש"י את פירושו לתורה במאמר זה, ובכלל הרי קיימא לן שאין מסיימים בדבר לא טוב, כדכתיב [קהלת ח' - ג] 'אל תעמוד בדבר רע'.

ותירץ, על משה רבינו נאמר [במדבר י"ב - ג] 'והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה', כי העניו רואה תמיד שכל אחד טוב ממנו במעלות ובמידות, ובכח זה היה משה מתפלל על ישראל בכל עת שחטאו. אך כאשר ירד מן ההר ושני הלוחות בידו, וראה את החטא שחטאו ואת העגל שעשו, לא מצא משה מקום להתפלל עבורם, ולכן שיבר את הלוחות לעיניהם ועשה עבירה לשמה, ובכח זה היה יכול להתפלל עליהם, מאחר שגם הוא חטא והעניז לשבור את הלוחות, מעשי ידי הקב"ה. לכן פירש רש"י על הפסוק 'לעיני כל ישראל' - שאמר לו הקב"ה יישר כוחך ששברת, כי במה ששברת הלוחות נתגדל כוחך שתוכל להתפלל על בני ישראל.

האדמו"ר רבי יצחק אייזיק מזוטשקא זצ"ל בספרו "נחל יצחק" מבאר, בשעה שמסיימים יש לחוש שמא יכנסו בני אדם בדמיונות על רוב מעלתם וגודל ערכם, שהשיגו השגות רוחניות בימים הקד' שעברו עלינו, וסיימו את התורה בשעטומ"צ, וידמו שהגיעו לשלימות. לכן נרמז בסיום התורה מעשה שבירת הלוחות, שזה יהיה לזיכרון לעיני כל ישראל, את אשר אירע סמוך ונראה לקבלת התורה, וידע אנוש שפל מצבו ופחיתות ערכו, וישתדל להתעלות - עילוי אחר עילוי, וללמוד ולחזור וללמוד, ולא להסתפק במועט שיש לו כבר, ולא ידמה עצמו שיש בו מן השלמות הרוחניות.

וזהו ההמשך והקשר של 'לעיני כל ישראל' ל'בראשית', שאחר שישים לנגד עיניו מעשה שבירת הלוחות, ויבין אפסיות כח האדם, ושאסור להאמין בעצמו, אז יתחיל כל פעם מבראשית, ויהיה לו התחדשות תמידית בעבודת השי"ת, ותיקון הקומה רוחנית שלו, וכן בלימוד התורה הקד' יתחיל בכל פעם מחדש, 'בכל יום יהיו בעיניך כחדשים'.

"ולכל היד החזקה ולכל המורא הגדול אשר עשה משה לעיני כל ישראל" (ל"ד - י"ב)

"לעיני כל ישראל" - שנשאו לבו לשבור הלוחות לעיניהם שנאמר "ואשברם לעיניכם" והסכימה דעת הקב"ה לדעתו שנאמר "אשר שברת - יישר כחך ששברת". [רש"י]

רבי שמעון שקאפ כותב בהקדמה ל"שערי יושר", מעשה שבירת הלוחות על ידי משה רבנו, נראה בהשקפה ראשונה סתום ובלתי מובן, איך משה רבנו חשב שבגלל חטא העגל יישארו בני ישראל ללא תורה, לכאורה היה צריך לחכות ולא לתת להם את הלוחות עד שיחזרו בתשובה, ומדוע משה רבנו שבר את הלוחות ואח"כ התנפל לפני הקב"ה לבקש "לוחות שניות"? ומתריץ, הגמ' בעירובין [נ"ד] אומרת, ללוחות הראשונות היתה סגולה מיוחדת, שאם למד פעם אחת, היה הדבר שמור בזכרוננו לעולם, לכן לא היה נדרש עמל ויגיעה מהלומד כדי לשנן ולזכור מה שלמד, וכשמשה רבנו ראה את מעשה העגל, וירידתם של ישראל ממעלתם, חשש שהלוחות הראשונים יהיו מכשול לישראל, שגם איש שהוא בר אורן יוכל לקנות את התורה על בוריה בלי עמל ויגיעה, לכן הבין משה רבנו, כי ראוי שישתברו לוחות אלו ויקבלו ישראל לוחות שניות שבהם נדרש עמל ויגיעה וביטול ענייני הגוף כדי לזכות בתורה, ואף לאחר מכן, עדיין זקוק האדם לשוב ולשנן כל ימיו שלא ישתכחו הדברים ממנו, וענין נשגב וגדול זה, של עמל התורה, שהוא הדרך היחידה לזכות לקנין אמיתי בתורה, מצאו חז"ל לנכון לפרש אותו בסיומה של תורה על הפסוק "לעיני כל ישראל".

ובספר "כתנות אור" כותב: כידוע, עמדו ישראל בזמן מתן תורה כדרגת "אדם הראשון קודם החטא", ועל ידי חטא העגל נפלו וירדו ממדרגתם. אדם הראשון בחטאו, נקנס "בזעת אפיך תאכל לחם", וכמו כן ישראל בחטא העגל נקנס עליהם העמל והיגיעה להבנת התורה.

הפסרת וזאת הברכה

"חזק ואמץ כי אתה תנחיל את העם הזה את הארץ אשר נשבעתי לאבותם לתת להם" [יהושע א' - י]

מעשה שהיה עם רבי יחזקאל אברמסקי, שהיה נשיא ועד הישיבות, והוזמן לדיון בנושא גיוס בני הישיבות. טרחו ה"מומחים" להסביר לו על חשיבות הכיבוש והשליטה בארץ. אמר להם, שיש לו ראייה הפוכה מהכובש הראשון של ארץ ישראל, יהושע בן נון. כתוב "חזק ואמץ [יהושע א' - י] כי אתה תנחיל את העם הזה את הארץ אשר נשבעתי לאבותם לתת להם", אבל לגבי התורה הקדושה כתוב "רק חזק ואמץ מאוד לשמור לעשות ככל התורה אשר צוץ משה עבדי אל תסור ממנו ימין ושמאל".